

ВІСНИК

Вищої
кваліфікаційної
комісії суддів України

2

2014

Створено громадську науково-консультативну раду при ВККСУ

При Вищій кваліфікаційній комісії суддів України діятиме громадська науково-консультативна рада. Рішення про її створення прийнято на засіданні Комісії 14 серпня ц.р. Затверджено положення про раду та її персональний склад. До ради, яка складатиметься з 13 осіб, увійшли відомі науковці та представники гро-

мадськості, а саме:

Бандурка Олександр Маркович – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, голова науково-консультативної ради Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної

діяльності;

Бондаренко Андрій Володимирович – активіст і громадський діяч, учасник Євромайдану;

Василенко Володимир Андрійович – український правознавець-міжнародник, заслужений юрист України, Надзвичайний і Повноважний Посол України, доктор юридичних наук, професор. З 2006 по 2010 рік – представник України в Раді ООН із прав людини;

Горбань Анатолій Вікторович – кандидат історичних наук, перший проректор Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного;

Євдокимов Валерій Олександрович – громадський діяч, кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України, голова Союзу юристів України (з 1995 року), президент Всеукраїнської асоціації юристів (2003-2005 роки, 2009-2011 роки), член Конституційної Асамблеї України (2012 рік), член Вищої ради юстиції (1998-2004 роки), академік Академії економічних наук України;

Кендзьор Ярослав Михайлович – народний депутат України шести скликань, учасник дисидентського руху в УРСР;

Кононенко Віктор Іванович – суддя Верховного Суду України і Верховного Суду СРСР (у відставці), заслужений юрист України, арбітр Міжнародного комерційного арбітражного суду при торгово-промисловій палаті України;

(продовження на стор. 50)

ОФІЦІЙНО

Створено громадську науково-консультативну раду при ВККСУ.

Володимир Кузьменко 1

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

Проблеми відновлення довіри до судової влади в Україні. Ганна Рахальська ... 3

Реалізація судового адміністрування на прикладі Польщі. Іван Назаров. 9

Досвід первинної підготовки кандидатів на посаду судді та новопризначених суддів у країнах ЄС. Марина Самофал 14

Визначення судом додаткового строку для прийняття спадщини у динаміці підстав спадкування. Людмила Козловська 23

Проведення огляду в кримінальних провадженнях щодо неналежного виконання професійних обов'язків медичними або фармацевтичними працівниками. Людмила Дунаєвська 31

Нормативно-правові акти органів публічної адміністрації Німеччини. Валентин Чабан 37

Правосвідомість та становлення громадянського суспільства в Україні. Ірина Панчук 40

Juridical-Factual Grounds to Initiate Proceedings in Administrative Case in Ukraine. Gordieiev Vitalii 44

Науково-практичний юридичний журнал
Видається із вересня 2011 року

Співзасновники:
Вища кваліфікаційна комісія суддів України,
Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 20089-9889ПР

Рекомендовано до друку та розповсюдження через мережу Інтернет рішенням Вченої ради Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (протокол № 3 від 22.11.2013)
Визнано Міністерством освіти і науки України науковим фаховим виданням.
Наказ про включення до Переліку наукових фахових видань України від 14.02.2014 № 153

Голова Редакційної колегії
д.ю.н. І. Л. Самсін

Редакційна колегія:
І. Л. Самсін (головний редактор),
О. В. Дронговська (заступник гол. редактора),
В. В. Кузьменко (відповідальний секретар),
д.ю.н. В. П. Мікулін, к.ю.н. М. Г. Мельник,
д.ю.н. А. П. Гетьман, д.ю.н. О. В. Капліна,
д.ю.н. В. Л. Яроцький, д.ю.н. Л. М. Москвич,
д.ю.н. Л. І. Сопільник,
д.ю.н. О. В. Покачалова (Росія),
д.ю.н. Ліяна Штарієне (Литва),
В. Й. Косенко, В. Г. Данчук, П. В. Казакевич,
Р. М. Савчук, М. М. Суховій, М. Ю. Чернишова

Редактор
О. В. Дронговська
Коректор
О. С. Березовська

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних назв та інших відомостей несуть автори публікацій.
Редакція може не поділяти точки зору автора.
У журналі зберігається правопис законодавчих, нормативних актів, наказів, методологічних розробок, що надійшли до редакції.
Редакція залишає за собою право на скорочення та редагування текстів.
Статті обов'язково проходять відбір і рецензування.

Номер 2 (10) 2014 схвалено і рекомендовано до друку рішенням редакційної колегії, протокол №12 від 08.09.2014 р.
Підписано до друку 10.09.2014 р.
Формат 60x84 1/8
Папір крейдований
Наклад 820 примірників
Оригінал-макет затверджено Вищою кваліфікаційною комісією суддів України

Видавець ТОВ «Піраміда»

© Текст — Вища кваліфікаційна комісія суддів України

Адреса редакції:
м. Київ, вул. Механізаторів, 9.
www.vkksu.gov.ua

Ганна Рахальська,
юрист

Проблеми відновлення довіри до судової влади в Україні

УДК 347.9

У статті розглядаються проблеми низького рівня довіри населення України до суддів. Проаналізовано законодавчі механізми оцінки та перегляду судових рішень, ухвалених у період з листопада 2013 року по лютий 2014 року. Автором обґрунтовано недосконалість правового регулювання процесу відновлення довіри до органів судової влади України та розроблено рекомендації щодо його покращання.

Ключові слова: довіра до влади, люстрація, права і свободи людини і громадянина, судова система України, незалежність суддів.

A. Rakhalska. Проблемы возобновления доверия к судебной власти в Украине

В статье рассматриваются проблемы низкого уровня доверия населения Украины к судьям. Проанализированы законодательные механизмы оценки и пересмотра судебных решений, принятых в период с ноября 2013 года по февраль 2014 года. Автором обосновано несовершенство правового регулирования процесса вос-

1. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сучасна суспільно-політична ситуація в Україні вимагає нагального оновлення всіх органів державної влади з метою забезпечення подальшого демократичного розвитку суспільства. Практика іноземних держав вказує на те, що таке оновлення можливе лише за умов встановлення чітких правових механізмів, закріплених на законодавчому рівні.

Так, після повалення прокомуністичних режимів у країнах Центральної та Східної Європи точилися численні дискусії щодо підстав та наслідків пере-

становлення доверия к органам судебной власти Украины и разработаны рекомендации по его улучшению.

Ключевые слова: доверие к власти, люстрация, права и свободы человека и гражданина, судебная система Украины, независимость судей.

G. Rakhalska. Problems of renewal of confidence in the judiciary in Ukraine

This paper addresses the problem of low level of public confidence to the judges in Ukraine. There have been analysed legal mechanisms for assessment and judicial review of decisions taken in the period from November 2013 to February 2014. The author proved imperfect regulation process of restoring confidence in the judicial bodies of Ukraine and elaborated recommendations for its improvement.

Key words: trust in the authorities, lustration, the rights and freedoms of man and citizen, the judicial system of Ukraine, the independence of judges.

вантаження державного апарату – люстрації – та його нормативного врегулювання. У Грузії, Литві, Польщі, Угорщині та Чехії було ухвалено низку законодавчих актів, якими комуністичний режим визнано злочинним, а його лідерів та провідних державних діячів звільнено із займаних посад із заборонаю працювати в органах державної влади упродовж тривалого часу. Такому звільненню підлягали й особи, які співпрацювали з органами КДБ й КПРС, та службовці, які не змогли пояснити походження своїх значних статків за наявності невеликої заробітної плати. Наведені заходи, закріплені відповідними

законами, відновили довіру населення до державної влади та посприяли впровадженню європейських демократичних стандартів управління в діяльність службових та посадових осіб.

Зазвичай оновлення держав після повалення тоталітарних та авторитарних режимів проходить не просто у зв'язку з конфліктом у суспільстві між прихильниками різних моделей державного режиму – старої та нової. Під час такого процесу можливі зловживання владними повноваженнями, а тому важливо, щоб люстрація відбувалася цивілізовано.

З цією метою Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила Резолюцію «Про заходи щодо подолання наслідків минулих комуністичних тоталітарних систем» № 1096 (1996), у якій зазначено, зокрема, таке:

– кримінальні діяння, вчинені особами під час тоталітарних режимів, повинні переслідуватись та каратись відповідно до кримінального права. Якщо ж кримінальним законодавством встановлюються строки давності щодо певних злочинів, то законодавцем такі строки можуть бути продовжені, оскільки це є суто процесуальним, а не матеріальним питанням (пункт 7);

– у випадку люстраційних діянь, які не містять ознак злочину, люстраційні заходи можуть бути сумісними з принципами демократичної та правової держави, якщо дотримано таких критеріїв: дотримання принципу індивідуальної вини, яка має бути доведена в кожному окремому випадку; гарантування права на захист, презумпції невинуватості та права на оскарження до суду (пункти 11, 12) [1].

Після подій листопада 2013 року – лютого 2014 року політична ситуація в Україні суттєво змінилася, було змінено конституційний устрій держави, сформовано новий уряд, проведено вибори Президента України. Названі заходи поклали початок відновленню довіри до державної влади в Україні та стимулювали подальшу інтеграцію в Європейський Союз. Одночасно було ініційовано оновлення судової системи України, першим кроком до якого стало прийняття Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 року № 1188-VII (далі – Закон) [2]. Проте, на нашу думку, започатковані Законом процеси не повною мірою відповідають демократичним стандартам.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Утвердження верховенства права у суспільстві, забезпечення незалежної судової влади в Україні, гарантування кожній людині права на справедливий судовий розгляд є предметом багатьох наукових досліджень. Ці питання висвітлюються, зокрема, у працях В. Бринцева, В. Городовенка, М. Козюбри, В. Кривенка, Р. Куйбіди, В. Маляренка, В. Мойсика, Л. Москвич, М. Оніщука, М. Савчина, А. Селіванова, В. Стефанюка, А. Стрижака. Проблеми

проведення люстраційних заходів вивчали О. Бусол, В. Лемак, С. Шевчук та інші.

У запропонованому Законом правовому механізмі відновлення довіри до суддівського корпусу ми виявили окремі недоліки, які потребують наукового висвітлення з метою подальшого вдосконалення цього механізму.

3. Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується зазначена стаття. Судова влада є елементом державного механізму захисту, охорони та відновлення прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, суспільства й держави. У зв'язку з цим вона має функціонувати й розвиватися на демократичних засадах і забезпечувати чіткість та прозорість процесів здійснення правосуддя.

У 2010 році відомим українським вченим В. Бринцевим проведено фундаментальне дослідження, у якому, зокрема, зосереджено увагу на тому, що аналіз етапів судово-правової реформи в Україні свідчить як про її непослідовність і безсистемність, так і про відсутність доктринальних визначень основних понять судової влади, починаючи з розкриття самого цього терміна і завершуючи понятійним апаратом основних підсистем єдиної судової системи держави [3, с. 62].

На думку А. Селіванова, критерієм легітимності судової системи і показником довіри суспільства до неї об'єктивно виступає правозастосовна практика всіх органів правосуддя – від місцевого суду до Верховного Суду України. Водночас існують причини вразливості судової системи, які непокоять громадян і викликають їх справедливую критику [4, с. 4].

За період з 1991 року по 2013 рік було сформовано дві концепції удосконалення судової влади, затверджені постановою Верховної Ради України від 28 квітня 1992 року № 2296-XII [5] та Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006 [6], і низку законів – «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року № 2862-XII [7], «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року № 3018-III [8], «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року 2453-VI [9].

Названі нормативно-правові акти визначили правові основи організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, систему судів, вимоги до формування суддівського корпусу, порядок здійснення суддівського самоврядування, фінансового і матеріально-технічного забезпечення суддів тощо. Проте кожна зміна політичної влади в державі призводила до зміни її політичного курсу. Нові політичні сили, прийшовши до влади, не повною мірою враховували розробки попередників, що спричиняло незавершеність розпочатих реформ. Хаотичний розвиток судової системи поступово зменшив ефективність захисту прав і свобод в Україні, через що в останні роки рівень довіри до неї

значно знизився. За даними Центру Разумкова, у листопаді 2010 року він становив 7,5%, у грудні 2011 року – 4,5%, у листопаді 2012 року – 5,7%, у березні 2013 року – 4,7% [10].

Суди України у період соціально-політичного конфлікту з листопада 2013 року по лютий 2014 року ухвалили ряд рішень, які не були сприйняті значною частиною суспільства, що спричинило масштабні акції протесту та невдоволення народу. Наведені обставини зумовили нагальну потребу у відновленні довіри до судової системи України, для чого й було прийнято Закон.

Дослідження змісту Закону дає підстави для висновку, що парламент поверхнево підійшов до вирішення проблем, які турбують український народ. Запропоновані законодавцем механізми оновлення судової системи є недосконалими, існують на межі відповідності Конституції України і комплексно не забезпечують реалізації поставленої Законом мети.

4. Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення сучасних проблем відновлення довіри до судової влади в Україні в аспекті прийнятого Закону. Для реалізації цієї мети необхідно вивчити сутність інституту люстрації, проаналізувати законодавчий механізм відновлення довіри до судової системи України, передбачений Законом, та розробити пропозиції щодо його удосконалення.

5. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В Україні як демократичній правовій державі державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються; суддям гарантується незалежність і недоторканність (статті 1, 6, 124, 126 Конституції України) [11].

За правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною у Рішенні від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004, незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу, конституційним принципом організації та функціонування судів і професійної діяльності суддів; незалежність суддів полягає передусім у їхній самостійності, непов'язаності при здійсненні правосуддя будь-якими обставинами та іншою, крім закону, волею; гарантована Конституцією України незалежність суддів насамперед забезпечується особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади (пункт 27 частини першої статті 85, частини четверта, п'ята статті 126, частини третя, четверта статті 127, стаття 128, пункт 1 частини першої статті 131), заборона впливу на них у будь-який спосіб (частина друга статті 126), підкоренням суддів при здійсненні правосуддя лише закону (частина перша статті 129), особливим порядком при-

тягнення їх до дисциплінарної відповідальності (пункт 3 частини першої статті 131), гарантуванням державою фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів (частина перша статті 130), здійсненням суддівського самоврядування (частина друга статті 130) (підпункт 4.1 пункту 4 мотивувальної частини) [12, с. 406].

Ми вважаємо, що за своєю природою судова влада є найбільш стабільним складовим елементом державної влади, тому процеси, пов'язані з удосконаленням її діяльності та реформуванням, у тому числі шляхом проведення люстрації, мають відбуватися комплексно й виважено та відповідати основоположним демократичним принципам.

У результаті подій листопада 2013 року – лютого 2014 року в українському суспільстві широку підтримку здобули пропозиції щодо реформування судової системи та проведення люстрації суддів з метою відновлення довіри до цієї системи. З огляду на це вбачаємо за доцільне з'ясувати сутність інституту люстрації.

Термін «люстрація» походить від латинського *lustratio* – очищення через жертвопринесення – і передбачає відсторонення діячів високого рангу, які скомпрометували себе, від державної служби та заборону таким особам впродовж певного часу або пожиттєво працювати у цій сфері [13, с. 347]. У процесі люстрації здійснюється особлива перевірка певного кола посадових осіб, за результатами якої може бути прийнято рішення про звільнення цих осіб із займаних посад з подальшим обмеженням права на працю в органах державної влади протягом певного строку. Механізм проведення люстрації має регламентуватися законодавчими актами, які ухвалюються парламентом відповідно до міжнародних стандартів.

За своїм змістом люстраційні закони встановлюють спеціальні вимоги, які регулюють доступ до державної служби та перебування на ній і визначають процедуру перевірки того, чи співпрацювала особа, що обіймає певну посаду чи має намір її обійняти, з апаратом поваленого режиму. Такі закони не належать до сфери кримінального права, вони спрямовані на перебудову існуючого бюрократичного апарату держави і залучення до роботи в ньому осіб, відданість яких новому демократичному режиму не викликає сумніву [14].

Люстраційні закони, як правило, встановлюють презумпцію вини певної категорії посадових і службових осіб, проте, на нашу думку, під час запровадження такої практики необхідно слідкувати, щоб вона не набула політичного забарвлення, тобто звільнення з посади і подальше переслідування певної особи не можуть бути зумовлені виключно її приналежністю до тієї чи іншої політичної партії. Крім того, застосування відповідних санкцій щодо «винних»

осіб не повинно бути наслідком необґрунтованого переслідування, побутової помсти тощо. На цю проблему слушно звертає увагу суддя Вищого адміністративного суду України М. Цуркан, який вважає: «Якщо ж керуватися принципом помсти, то в майбутньому, через цикл зміни влади, це буде підставою для тих, хто матиме запис «звільнений у зв'язку з люстрацією», безперешкодно поновитися на посаді» [15].

Наведене дає підстави стверджувати, що люстрація повинна мати належну конституційно-правову основу, яка унеможливить зведення політичних рахунків чи помсту за прийняття «неправильних» рішень. Лише за таких умов мету її проведення буде досягнуто, що сприятиме злагоді у суспільстві.

Проблеми оновлення влади в Україні циклічно постають під час чергової зміни політичної еліти, адже передвиборні програми політичних опонентів базуються на закличках до перебудови державного апарату. Втім, після закінчення виборчих перегонів і отримання їх учасниками мандатів та депутатської недоторканності багато таких ініціатив залишається без логічного завершення у рамках законодавчого процесу. Крім того, ухвалені закони нерідко суперечать Конституції України. Це зумовлено тим, що законодавець має лише конкретизувати і деталізувати конституційні положення, а також встановлювати процесуальні форми їх реалізації. Відступати від букви і духу Основного Закону України, від закладених у ньому ціннісних орієнтирів він не має права [16].

Як зазначали ще у 2009 році М. Мельник та М. Хавронюк, давно стала звичною ситуація, коли парламент «штампує» неконституційні закони «пачками», а Конституційний Суд України визнає їх повністю або частково неконституційними. Так, починаючи з червня 1997 року Верховна Рада України прийняла 2180 законів (не рахуючи близько 800 законів про ратифікацію та приєднання до міжнародних договорів), а Конституційний Суд України ухвалив 123 рішення про визнання законів чи їх окремих положень неконституційними. Отже, у кожному вісімнадцятому законі були норми, які не відповідали Конституції України [17, с. 8].

Протягом 2010–2013 років парламент прийняв 1126 законів (не враховуючи 156 законів з питань ратифікації міжнародних договорів та угод). Конституційний Суд України, серед інших, ухвалив 22 рішення, якими визнав неконституційними окремі положення 25 законів України, тобто кожний сорок п'ятий закон містив норми, які не відповідали Конституції України.

Проблема недосконалості законопроектів залишається актуальною і сьогодні, зокрема йдеться про розробку механізму люстрації та відновлення довіри до судової влади в Україні. Протягом березня–травня поточного року у Верховній Раді України зареєстровано низку законопроектів із зазначеного питання, однак за результатами їх обговорення та

розгляду ухвалено лише один Закон, до якого уже внесено частину змін, а решта ще готується.

Аналіз положень Закону свідчить про його недосконалість, безсистемність. Крім того, окремі приписи цього нормативно-правового акта мають ознаки невідповідності Конституції України.

По-перше, відповідно до преамбули та статті 1 Закону його основною метою є підвищення авторитету судової влади України та відновлення довіри до неї [2]. Однак системне вивчення положень Закону вказує на те, що по суті він є законом про люстрацію суддів, оскільки ним передбачено створення спеціального органу – Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів загальної юрисдикції (далі – Комісія) у складі шанованих суспільством осіб, яка через процедуру оцінки окремих рішень суддів робить висновок про порушення ними присяги, що є підставою для їх подальшого звільнення. Наведене є основним елементом механізму проведення люстрації, адже мета діяльності люстраційного органу – проведення спеціальної перевірки посадових осіб для усунення чи суттєвого зменшення небезпеки, яку становлять ці суб'єкти люстрації для утворення життєздатної демократії в силу використання свого становища для порушення прав людини або блокування процесу демократизації [14].

Закон вбачає розв'язання проблеми низького рівня довіри до судової влади виключно в оновленні кадрового складу останньої. Таке оновлення певною мірою може мати позитивні наслідки, але воно не усуває першопричин цієї проблеми. Законом не запропоновано жодних ґрунтовних змін до законодавства стосовно впровадження механізмів досудового врегулювання спорів, поліпшення доступності, оперативності та якості здійснення правосуддя, а також вчасного виконання судових рішень. Саме ці невіршені проблеми, на нашу думку, призвели до кризи довіри до судової системи, а не «сумнівна» професійна діяльність суддів.

По-друге, обмежений зміст перевірки суддів судів загальної юрисдикції, що зводиться, зокрема, до оцінки та перегляду рішень, у кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення, прийнятих щодо осіб, які брали участь у політичних та громадських заходах з 21 листопада 2013 року до 21 лютого 2014 року, позбавляє громадян права на ініціювання такої перевірки щодо суддів, які приймали неправосудні рішення в інший період часу.

Очевидно, що рівень довіри до судової системи не міг знизитися майже до мінімуму раптово. Результати досліджень соціологів вказують на те, що цей процес тривав протягом останніх років [10]. Отже, є ймовірність того, що існує певна кількість не скасованих рішень судів України у справах різної категорії, законність яких викликає сумніви. Очевидно, що сторони у цих судових процесах також потребують захисту. У

зв'язку з цим вважаємо, що перелік рішень, які є предметом перевірки Комісії, має бути розширений у розумних межах з метою забезпечення більш повного відновлення прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Окремо звертаємо увагу на те, що згідно з частиною другою статті 3 Закону підставою для проведення перевірки щодо судді є розгляд справи або прийняття одноособово чи в колегії суддів рішень із допущенням порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, констатованих у рішеннях Європейського суду з прав людини.

Притягнення до відповідальності на цій підставі лише суддів є досить спірним питанням, адже за результатами розгляду справ Європейський суд з прав людини констатує порушення державою, тобто Україною, положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Нерідко такі порушення зумовлені недосконалістю законодавства у різних сферах суспільного життя, яке судді вимушені застосовувати. У зв'язку з цим ми переконані, що виокремлювати суддів як єдиних винуватців порушення Україною своїх міжнародних зобов'язань некоректно.

По-третє, складовою механізму відновлення довіри до судової влади в Україні є створення Комісії. До повноважень цього органу віднесено проведення спеціальної перевірки суддів загальної юрисдикції, що фактично є складовою процедури притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Це є безпідставним дублюванням повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради юстиції. На нашу думку, з огляду на мету Закону створення додаткового спеціального органу для здійснення перевірки суддів є недоцільним.

За результатами перевірки суддів Комісія може ухвалити висновок про порушення суддею присяги і передати його до Вищої ради юстиції для реагування. Однак такий висновок хоч і є підставою для притягнення судді до відповідальності, але не тягне за собою скасування ухвалених ним рішень. Таким чином, громадяни, які звернулися із заявою щодо проведення перевірки, фактично захистити свої права не можуть. За таких обставин виникає питання, чи відповідає духу і букві Конституції України звільнення судді за порушення присяги за умови чинності ухвалених ним рішень.

Ми вважаємо, що відновлення довіри до суддів неможливе без поновлення прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, а тому мають бути вироблені процесуальні умови перегляду судових рішень у випадку встановлення факту порушення присяги суддею, який ухвалював рішення. Такий механізм має бути запроваджений не тільки у межах дії Закону, але й загалом у законодавстві про судоустрій і статус суддів, оскільки питання про порушення суд-

дею присяги є актуальним незалежно від часу ухвалення ним судового рішення та виду судочинства.

По-четверте, до повноважень Комісії належить також можливість ознайомлюватися з матеріалами судових справ, розгляд яких не закінчено, робити їх копії, проте чинними процесуальними кодексами України передбачений вичерпний перелік осіб, які мають таке право. Тобто дії щодо витребування матеріалів справ, у яких триває провадження, можуть розцінюватися як спроба вчинення впливу на суддю, посягання на його незалежність та неупередженість.

Звертаємо увагу й на те, що законодавець уже надавав аналогічне право членам Вищої ради юстиції, проте Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011 визнав такі повноваження неконституційними (пункт 2 резолютивної частини) [18, с. 48]. Отже, Комісія де-факто уповноважена на неконституційні дії, що не сприяє підтримці її діяльності у суспільстві.

За результатами перевірки суддів Комісія ухвалює висновок, який направляє разом із матеріалами перевірки до Вищої ради юстиції або інших уповноважених органів для прийняття ними остаточного рішення. Але навіть у випадку визнання Вищою радою юстиції помилковості цього висновку вона не в праві його скасувати, оскільки такий механізм Законом не передбачений.

По-п'яте, згідно з частиною другою статті 2, частинами тринадцятою, п'ятнадцятою статті 4 Закону Комісія діє при Вищій раді юстиції і здійснює перевірку суддів протягом одного року з дня формування свого складу; особа, призначена членом Комісії, на період її роботи звільняється від виконання своїх обов'язків за основним місцем роботи зі збереженням загального та спеціального стажу. Однак у Законі не врегульовано питання щодо порядку і джерел фінансування діяльності Комісії, не визначено також повноважень апарату, який, очевидно, буде забезпечувати її функціонування.

Таким чином, проаналізувавши положення Закону, можна дійти висновку, що він не вирішує питання відновлення довіри до судової влади в Україні. Водночас акцентуємо на позитивних змінах до законодавства, внесених цим нормативно-правовим актом, які, вважаємо, будуть корисні для судової системи України та її подальшого реформування. Йдеться, зокрема, про призначення на адміністративні посади в судах осіб із числа суддів цього суду строком на один рік шляхом таємного голосування. Це підвищує статус зборів суддів як органу суддівського самоврядування, право на яке є конституційно гарантованим.

Крім того, Законом розширено склад Ради суддів України, що значно покращує можливості для захисту професійних прав та інтересів суддів. Втім, вважаємо, що до її складу необхідно включити представника

Конституційного Суду України, оскільки у вищому органі суддівського самоврядування мають бути представлені всі суди України.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Довіра населення до діяльності посадових та службових осіб апарату держави є запорукою стабільності конституційного ладу України. Добре налагоджена взаємодія приватного сектора, громадських організацій та органів державної влади робить можливим поступальний соціально-економічний та духовний розвиток українського суспільства. У разі кризи довіри до державної влади загалом або окремої її гілки зокрема держава має невідкладно розробити правові механізми відновлення такої довіри. В Україні започатковано процес реформування державного сектора з метою відновлення його легітимності, однак він проходить повільно і безсистемно. Так, відновлення довіри до судової влади має дуже недосконалу правову основу, яка не сприяє захисту прав і свобод людей і зміцненню їх впевненості у надійності та неупередженості правосуддя. З огляду на це Верховній Раді України варто невідкладно удосконалити законодавство у вказаній сфері.

За результатами дослідження нами виокремлено нові напрями подальшої наукової розробки проблеми реформування судової системи України: механізми відновлення довіри до судової влади та підвищення якості здійснення правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 1096 (1996) «Про заходи щодо подолання наслідків минулих комуністичних тоталітарних систем»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta96/ERES1096.htm>
2. Про відновлення довіри до судової влади в Україні : Закон України від 7 квітня 2014 р. № 1188-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 23. – С. 870.
3. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади [Текст]: монографія / В. Д. Бринцев. – Х. : Право, 2010. – 464 с.
4. Селіванов А. О. Конституційність як критерій суспільної довіри до судової влади [Текст] / О. А. Селіванов // Юридичний Вісник України. – 2014. – № 9 (974) – С. 4–5.
5. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. № 2296-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – С. 426.
6. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відносно європейських стандартів: Указ Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/4333.html>
7. Про статус суддів: Закон України від 15 грудня 1992. № 2862-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 8. – С. 56.
8. Про судоустрій України: Закон України від 7 лютого 2002 р. № 3018-III: // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 27–28. – С. 180.
9. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI: // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – С. 529.
10. Центр Разумкова. Соціологічне дослідження: «Чи підтримуєте ви діяльність суду в Україні? (динаміка, 2005–2013)»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=169
11. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
12. Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2005 [Текст] / Відп. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. – К.: Юрінком Інтер, 2005 – 480 с.
13. Бибиц С. П., Сютя Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / За ред. С. Я. Єрмоленко. – Харків: Фоліо, 2006. – 623 с.
14. Шевчук С. В. Люстрація та ретроактивна справаведливість: європейські стандарти захисту прав людини при переході до демократичного правління / С. В. Шевчук // Юридичний журнал «Юстиніан». – 2006. – № 2/2006: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2140>
15. Цуркан М. І. Коментар до статті Семишоцького Л. Велика «мантієчистка». Судді не проти відновлення довіри, але – за міжнародними стандартами [Текст] / М. І. Цуркан // Закон і Бізнес. – 2012. – № 11 (1153). – С. 3.
16. Козюбра М. І. Верховенство права і Україна / М. І. Козюбра // Право України. – 2012. – № 1–2. – С. 30–63: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cau.in.ua/ua/activities/analytics/id/kozjubra-m.i-verhovenstvo-prava-i-ukrajina-632/>
17. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Нові антикорупційні закони: пил в очі чи граната в руках мавпи? [Текст] / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк // Дзеркало тижня. – 2009. – № 50 (778). – 19–25 груд. 2009. – С. 8–9.
18. Конституційний Суд України : рішення. висновки. [Текст] / Конституц. Суд України. – К.: Юрінком Інтер, 2001 – Кн. 11 / уклад. К. О. Пігнаста, О. І. Кравченко; відп. ред. А. С. Головін. – К.: Логос, 2012. – 376 с.

Іван Назаров,
доктор юридичних наук,
доцент кафедри організації
судових та правоохоронних
органів Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Реалізація судового адміністрування на прикладі Польщі

УДК 347.97/.99(410):061.1ЄС

У статті аналізуються напрями реформування судової влади Польщі у сфері судового адміністрування. Досліджуються питання призначення осіб на адміністративні посади у судах, обсяг їх повноважень, порядок взаємодії між собою, з іншими працівниками апаратів судів. Особлива увага приділяється Міністру юстиції Польщі і його повноваженням у сфері судового управління.

Ключові слова: судова система, судова влада, суд, судове адміністрування, організація роботи суду, організаційне забезпечення суду.

И. Назаров. Реализация судебного администрирования на примере Польши

В статье анализируются направления реформирования судебной власти Польши в сфере судебного администрирования. Исследуются вопросы назначения лиц на административные должности в судах, объём их полномочий, порядок взаимодействия между собой, иными работниками аппаратов судов. Особое внима-

ние уделяется Министру юстиции Польши и его полномочиям в сфере судебного управления.

Ключевые слова: судебная система, судебная власть, суд, судебное администрирование, организация работы суда, организационное обеспечение суда.

I. Nazarov. Realization of judicial administration on an example of Poland

In article are analyzed directions of reforming of the judicial power of Poland in sphere of judicial administration. The attention is given to the persons occupying administrative posts in courts, an order of their appointment to posts, volume of their powers, an order of interaction among themselves, to other workers courts. The special attention is given to the Minister of Justice of Poland and its powers in sphere of judicial management.

Key words: judicial system, the judicial power, court, judicial administration, the organization of work of court, organizational maintenance of court.

Після того як Польща позбулася радянського впливу, одним із основних завдань країни стало формування незалежної судової системи, що відбилося в конституційній реформі 1989 року, яка завершилася прийняттям Конституції Польської Республіки 1997 р. [1], що діє і нині. Але сама судова реформа триває, і одним із головних її напрямів є підвищення ефективності роботи суду, пошук нових форм і механізмів керування судовою діяльністю.

Особливості адміністративних посад у суді, питан-

ня управління та організаційного забезпечення судів розглядалися у працях таких учених, як В. Д. Бринцев, О. Ю. Дудченко, О. М. Курило, М. Лажиха, Л. М. Москвич, С. Ю. Обрусна, С. В. Прилуцький, Д. М. Притика, В. В. Сердюк, А. А. Стрижак, С. Л. Шаренкота та ін. Оскільки реформування судової системи в Україні продовжується, є потреба в аналізі питань судового адміністрування в інших країнах, де ця проблематика вивчається значно більший час. Наприклад, у Польщі роботу щодо під-

вищення якості правосуддя і діяльності судових органів було розпочато в 1999 році шляхом втілення в життя системи управління якістю на підставі міжнародних стандартів ISO 9001:2000, розроблених Європейським Союзом для всіх нових членів [2, с. 166-177]. Стандарти визначають базові правила, процедури, рекомендації, відповідно до яких організовується управління в різних сферах діяльності, зокрема у судовій сфері.

Україна лише стоїть на порозі дослідження питань адміністрування в суді. Зрозуміло, що питанням керування в судовій системі, керування судами, організаційного забезпечення їх діяльності в цілому й кадрового забезпечення зокрема увага приділялася й раніше. Ця тематика має своє віддзеркалення у вітчизняному законодавстві. Різні її аспекти досліджували у своїх працях українські вчені. Але зміни у ставленні громадянського суспільства, що нині активно формується в Україні, до судової влади, поняття й значення правосуддя, до соціальної відповідальності судів перед суспільством вимагає відповідних змін у розумінні й організації процесу роботи суду.

У законодавстві й наукових публікаціях раніше використовувалися різні терміни для позначення процесів, які тепер охоплюються терміном «адміністрування в суді».

Аналізуючи історичні аспекти вказаної проблематики, О. Ю. Дудченко зазначає, що термін «судове управління» вперше вжито в ст. 8 Основ законодавства СРСР і союзних республік про судоустрій від 29 жовтня 1924 року. Потім його було замінено на «організаційне керівництво судами», а наприкінці 80-х років – на «організаційне забезпечення діяльності судів». Хоча ці терміни виникли в різні часи і за своєю природою мали змінювати один одного, вони й сьогодні використовуються в юридичній літературі [3, с. 139]. Зрозуміло, що практичної потреби для використання великої кількості термінів, що характеризують одні й ті ж процеси і явища, немає, і прийшов час для оптимізації понятійного апарату в сфері організації роботи як суду, так і його апарату.

Для початку варто було б визначитися зі змістом, який може характеризувати термін «судове адміністрування».

Н. І. Глазунова, досліджуючи проблеми державного управління, зазначала, що державне адміністрування — це власне практична діяльність державних органів, технологічний процес підготовки, прийняття і виконання управлінських рішень у сукупності методів і засобів, за допомогою яких вирішуються завдання держави і її структур різного рівня, здійснюється прямий, систематичний і цілеспрямований вплив органів управління на підвідомчі їм органи і об'єкти на основі адміністративної відповідальності за виконання рішень [4, с. 10].

Дуже часто в науковій літературі, що присвячена проблематиці управлінських відносин у судовій системі, використовується поняття «організаційне забезпечення судів», яке ототожнюється із судовим управлінням або має відмінності за предметом. Наприклад, С. Ю. Обрусна вказує, що поняття «судове управління» включає як діяльність з організаційного керівництва судами, так і організаційне забезпечення судів. Воно більш широко охоплює всі напрями управлінської діяльності у судовій сфері [5, с. 18]. Д. М. Притика під судовим управлінням розуміє діяльність, що не поширюється на сферу правосуддя, здійснюваного судом, і має своїм предметом питання організації судових органів, відбору суддів і народних засідателів; управління кадрами судових органів; перевірки організації роботи судових органів; вивчення та узагальнення судової практики; організації роботи з ведення судової статистики [6, с. 174].

А. А. Стрижак вважає, що «судове управління» характеризує діяльність не лише органів судової влади, а й зовнішніх для судової влади суб'єктів (Верховної Ради України, Президента України), має комплексний характер і включає на сучасному етапі розвитку судової системи України як діяльність з організаційного керівництва судами, так і організаційне забезпечення судів, а також здійснення відповідних установчих (кадрових) щодо судової влади функцій [7, с. 29].

Ще далі у розробці понятійного апарату у сфері зазначеної проблематики пішов О. Ю. Дудченко, який обґрунтовує потребу у використанні терміна «адміністрування в суді», під яким слід розуміти цілеспрямовану практичну діяльність осіб, які займають адміністративні посади в певному суді, що передбачає керування конкретним окремим елементом судової системи й полягає в технологічному процесі підготовки, прийняття й виконання управлінських рішень, спрямованих на забезпечення належного функціонування суду з метою ефективного відправлення правосуддя [8, с. 5].

Із більшістю визначень можна погодитися і констатувати, що є потреба у використанні як терміна «судове адміністрування», так і «адміністрування в суді» для більш чіткого визначення суб'єкта управлінських повноважень. Ці терміни більш «толерантні» порівняно з «судовим управлінням», яке може ставити під сумнів незалежність і самостійність судових органів під час виконання покладених на них завдань. Водночас необхідно залишити у вжитку і термін «організаційне забезпечення судів», оскільки його зміст має відмінності і розкриває дещо інші процеси у функціонуванні судових органів.

Складність термінології, що має характеризувати ті сторони діяльності суду, котрі безпосередньо не пов'язані зі здійсненням правосуддя, пояснюється

ще й різними поглядами на аналогічні процеси, їх визначення і нормативне врегулювання у зарубіжних країнах. Часто вони зовсім відрізняються від вітчизняних, але при цьому відповідають так званім міжнародним стандартам у питаннях судової влади. Як приклад, розглянемо характер урегулювання питань судового адміністрування у Польщі. Передовсім законодавець цієї країни звертає увагу на перелік адміністративних посад у судах, характер їх повноважень і порядок взаємодії, вимоги до осіб, що можуть їх займати, та процедуру зайняття, межі зовнішнього контролю за вказаними процесами.

Якщо говорити про останнє, то у Законі Польщі «Про загальні суди» [9] (далі – Закон) закріплено не тільки положення про незалежність і самостійність судів, але йдеться і про контроль над судовою діяльністю, який поділяється на два види. Контроль над судовою діяльністю, що полягає у здійсненні правосуддя, здійснюється Верховним Судом відповідно до законних процедур. Але також окремо виділяється адміністративна діяльність судів, яка поєднує в нашому розумінні діяльність суддівського самоврядування (у Польщі воно не так активно виражене й представлене, як в Україні) й організаційне забезпечення судів і полягає у гарантуванні судам відповідних умов для виконання завдань, що покладаються на судову владу суспільством і державою. Адміністративна діяльність судів здійснюється як судовими органами, так і несудовими. У деяких випадках закон встановлює обов'язок виконання деяких видів адміністративної діяльності тільки суддями. Контроль над адміністративною діяльністю судів здійснюється Міністром юстиції особисто й компетентними органами. Якщо мова йде про контрольні функції над діяльністю, що пов'язана з відправленням правосуддя, такий контроль може здійснюватися тільки суддями, тимчасово делегованими до Міністерства юстиції для виконання зазначених функцій.

Слід зазначити, що законодавець Польщі терміни «контроль за судовою діяльністю» і «судове адміністрування» розділяє, навіть у тих випадках, коли суб'єкт контролю і адміністрування співпадають. Коли ж йдеться про судове адміністрування, насамперед згадуються особи, які обіймають адміністративні посади у судах, порядок їх призначення, компетенція, особливості співпраці. Так, у всіх судах повноваженнями у сфері адміністрування в суді наділені голова суду, директор суду (керівник апарату суду) та рада відповідного суду.

Адміністративні повноваження у суді розподілено між головою суду та директором. Повноваження голови суду значною мірою залежать від виду судової установи. Незалежно від виду суду голова суду керує та представляє суд, за винятком тих питань, що належать до компетенції директора суду; вико-

нує обов'язки щодо адміністрування у суді; є професійним лідером серед суддів відповідного суду; видає накази про призначення та звільнення суддів з посад у суді у передбаченому законом порядку.

Голови обласних та апеляційних судів мають право здійснювати адміністративний контроль у сфері організації роботи судів щодо судів нижчого рівня (районних, обласних) на території своєї юрисдикції.

Голова апеляційного суду призначається на посаду Міністром юстиції за умови підтримки кандидатури загальними зборами суддів апеляційного суду. Якщо загальні збори не підтримують таку кандидатуру, Міністр юстиції може його призначити лише за погодженням з Національною судовою радою (аналог української Вищої ради юстиції). Заступники голови апеляційного суду призначаються також Міністром юстиції за поданням голови суду та погодженням загальних зборів суддів суду. Кількість заступників визначається Міністром юстиції.

Голови обласних судів призначаються Міністром юстиції із числа суддів апеляційного або обласного суду після консультацій із загальними зборами суддів обласного суду та з головою апеляційного суду. Заступники голови обласного суду призначаються Міністром юстиції із числа суддів обласного або апеляційного суду на вимогу голови обласного суду після консультацій з радою такого суду та з головою апеляційного суду.

Голови районних судів також можуть призначатися Міністром юстиції, але він делегував це повноваження головам апеляційних судів, на території яких діють відповідні районні суди. Голови районних судів призначаються із числа суддів обласного або районного суду після консультацій із загальними зборами обласного суду та з головою обласного суду. Заступники голів районних судів призначаються на посаду із числа суддів районного або обласного суду на вимогу голови районного суду після консультацій з радою обласного суду та з головою обласного суду. Кількість заступників голови районного суду визначається головою обласного суду (ст. 25 Закону). Така процедура свідчить про те, що судді районного суду майже не мають можливості брати участь у обранні кандидатури голови для свого суду або призначенні його на посаду, що можна розцінювати як порушення принципу єдності та рівності статусу судді.

У питаннях управління судом кожен голова суду має подвійне підпорядкування – Міністру юстиції, який призначив його на посаду, та голові Верховного Суду Польщі.

Звільнення голів судів та їхніх заступників також відбувається з ініціативи Міністра юстиції, якщо вони відмовляються виконувати свої обов'язки або їх виконання з якихось причин заважатиме правосуддю, за згодою Національної судової ради Польщі.

Другим адміністратором у суді є директор суду. У районному, окружному та апеляційному судах директор призначається на посаду Міністром юстиції за поданням голови відповідного суду строком на 6 років. Голова суду організує проведення конкурсу для визначення найкращої кандидатури на вакантну посаду директора суду. Конкурс проводиться на засадах публічності, відкритості та професійності. До прийняття рішення про призначення Міністр юстиції консулюється з Національним кримінальним бюро. Стосовно кандидата на посаду директора суду обов'язково проводиться перевірка місцевими органами поліції з таких питань: а) наявність випадків протиправної поведінки кандидата; б) наявність контактів із представниками кримінального середовища, асоціальними групами та природа таких контактів; в) обставини, які свідчать про зловживання алкогольними, наркотичними та іншими речовинами.

Законодавством Польщі, на відміну від українського, детально визначаються вимоги до кандидата на посаду директора суду. Ним може бути особа, яка: має ступінь магістра, стаж роботи не менше 5 років, з яких не менше 2 років на керівних посадах; має польське громадянство та не має обмежень своїх прав; не притягувалася до кримінальної або фінансової відповідальності; не позбавлялася батьківських прав; має бездоганну репутацію, теоретичні знання та досвід роботи у сфері фінансів, інвестування, управління державною власністю; проти якої немає кримінального провадження на момент вирішення питання про її призначення на посаду.

Головний обов'язок директора суду – ефективне управління бюджетом суду. Він відповідає за всі фінансові справи суду, питання управління державним майном, яке закріплене за судом, і підконтрольний у цих питаннях Міністру юстиції або директору вищого суду. Директор апеляційного суду є відповідальним і здійснює контроль за використанням бюджетів усіх судів у межах території апеляційної юрисдикції. Проект фінансового плану апеляційного суду складається директором суду з урахуванням фінансових планів окружних та районних судів на відповідній території і надаються для затвердження Національній судовій раді та Міністру юстиції.

Директор суду звільняється з посади Міністром юстиції після консультації з головою відповідного суду. Необхідно зазначити, що при звільненні думка голови суду не має обов'язкового значення для Міністра юстиції, на відміну від процедури призначення директора суду на посаду. Директор суду не підпорядкований голові суду, а має безпосереднє підпорядкування Міністру юстиції.

Рада суду, на перший погляд, має ознаки органу суддівського самоврядування, але законодавцем Польщі такою не визнається, як і збори суддів кож-

ного суду, на відміну від України. До органів суддівського самоврядування належить лише Генеральна Рада суддів апеляційного суду и Генеральна Рада суддів округу (представляє суддів районних і окружного суду на відповідній території). Але за своєю суттю та порядком формування складу Рада суду – це виконавчий орган суддівського корпусу окремого суду (аналог Пленуму, який був у вищих судах України до 2010 року).

Рада обласного суду складається із чотирьох–восьми суддів даного суду, котрі призначаються загальними зборами суду, та голови обласного суду. Число членів Ради визначається загальними зборами суду. Рада обласного суду має такі повноваження: надання пропозицій щодо розподілу обов'язків в обласному суді, кандидатів на посади суддів, заступників голови суду й керівників палат обласного суду та їхніх заступників (помічників), інспекторів та інших посадових осіб суду; з питань фінансування суду та інших питань; розгляд заяв і скарг на рішення й дії керівництва суду, які мають управлінський характер; розгляд фактів порушення суддями етичних принципів (ст. 31 Закону).

В апеляційних загальних судах Рада суду складається із суддів цього суду в кількості від трьох до п'яти, обраних загальними зборами апеляційного суду, й голови суду, який входить до складу за посадою. Число членів Ради апеляційного суду так само визначається загальними зборами суддів апеляційного суду. До завдань Ради цього суду належать: (а) висловлення думки за зверненням голови суду щодо розподілу обов'язків між суддями в апеляційному суді, встановлення правил заміни суддів, визначення внутрішньої спеціалізації, погодження питань щодо кандидатів на посади суддів, заступників голови суду й керівників палат апеляційного суду та їхніх заступників (помічників), інспекторів та інших посадових осіб суду, питань фінансування суду тощо; (б) розгляд заяв і скарг на рішення й дії керівництва суду, які мають управлінський характер; (в) розгляд фактів порушення суддями етичних принципів; (г) вирішення питань взаємодії працівників апарату суду з суддями суду; (д) висловлення своєї позиції щодо бюджету суду та інше (ст. 29 Закону).

Певна специфіка у судовому адмініструванні та організаційному забезпеченні судової діяльності є у військових судах.

Оскільки військові суди створюються за рішенням Міністерства національної оборони Польщі після консультації з Міністром юстиції й Національною судовою радою, то всі зазначені органи мають певні контролюючі повноваження за організацією їх роботи. Судовий нагляд за діяльністю військових судів здійснюється військовою колегією Верховного Суду Польщі. А нагляд у сфері адміністративної діяльності військових судів здійснюється департаментом вій-

ських судів Міністерства юстиції. Міністр юстиції звітує перед Президентом Польщі й парламентом про стан справ у військових судах країни. Нагляд за порядком несення солдатами військової служби у військових судах здійснює Міністр національної оборони (статті 5, 6 Закону Польщі «Про військові суди»). Крім того, Міністр юстиції разом з Міністром національної оборони вирішують питання організації роботи військових судів і визначення процедури управління військовими судами, конкретизації способів нагляду за їхньою діяльністю, ухвалення правил ведення архівів у військових судах, визначають кількість суддів у військових судах (ст. 18 Закону Польщі «Про військові суди»).

Найбільш впливовим несудовим органом, що має управлінські повноваження щодо організації і роботи судів Польщі, є Міністр юстиції країни. Він сконцентрував значні повноваження у сфері судоустрою й функціонування судів Польщі. Зокрема, згідно зі ст. 20 Закону Польщі «Про військові суди» міністр:

1) регулює питання, пов'язані із заснуванням та ліквідацією судів, визначенням їхнього місця розташування і юрисдикції;

2) має право делегувати одному обласному або районному суду повноваження слухати трудові спори, справи з питань соціального страхування, торговельні спори, справи, пов'язані з дотриманням перевірки звітів про дійсний стан справ, сімейні спори, земельні, справи щодо неповнолітніх або інші справи, що належать до юрисдикції іншого аналогічного суду того ж судового округу;

3) має право делегувати одному районному суду право слухати справи, що перебувають у компетенції муніципальних судів у межах юрисдикції більше ніж одного районного суду, що діє в межах того ж судового округу.

Але всі названі повноваження Міністром юстиції можуть бути реалізовані тільки за умови обов'язкової попередньої консультації з відповідного питання з Національною судовою радою. Крім того, пам'ятаймо, що Міністр юстиції призначає на посади голів судів та директорів судів.

Як ми бачимо, існують суттєві відмінності у питаннях судового адміністрування України і Польщі як за суб'єктами такої діяльності, так і за їх повноваженнями. Наприклад, суддівський корпус України довго вів боротьбу за позбавлення Міністерства юстиції України повноважень з організаційного забезпечення судової влади і створення незалежного органу для таких цілей (Державної судової адміністрації). В Польщі Міністр юстиції має надзвичайно широкі повноваження в зазначеній сфері. Голови вищих судів у Польщі мають певні адміністративні повноваження щодо нижчих судів. В Україні позбавлення голів судів відповідних повно-

важень розглядають як досягнення у сфері забезпечення незалежності суддівського корпусу.

Але у цілому в Європейському Союзі вважається, що характер реформ у сфері судоустрою та судового адміністрування Польщі за 1998–2014 рр. є достатнім, процес приєднання до міжнародних конвенцій і європейських стандартів у сфері судового співробітництва має сталий характер. При цьому зазначається, що Польща має звернути увагу на підвищення ефективності судової системи та кваліфікаційного рівня суддів з питань європейського права, продовжити боротьбу з фактами корупції серед суддівського корпусу [10, с. 700]. До законодавчого врегулювання питань судового адміністрування в Польщі європейське співтовариство зауважень не має.

Список використаних джерел:

1. The Constitution of the Republic of Poland of 2nd APRIL 1997 // Dziennik Ustaw. – 1997. – № 78. – Item 483.
2. Лажиха М. Досвід впровадження системи управління якістю в роботу органів влади Республіки Польща / М. Лажиха // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – 2008. – № 2. – С. 166–177.
3. Дудченко О. Ю. Адміністрування в судовій системі: поняття та перспективи реформування / О.Ю. Дудченко // Юрист України: наук.-практ. журн. – № 2 (23). – 2013. – С. 138–143.
4. Глазунова Н. И. Государственное управление: учеб. для вузов / Н. И. Глазунова. – М.: Муниципальный мир, 2004. – 456 с.
5. Обрусна С.Ю. Адміністративно-правові засади судової реформи в Україні: теорія, історія, сучасність: монографія / С. Ю. Обрусна. – Х.: ХНУВС, 2010. – 303 с.
6. Притика Д. М. Правові засади організації і діяльності господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення / Д. М. Притика. – К.: Вид. дім "Ін Юре", 2003. – 328 с.
7. Стрижак А. А. Судове управління в Україні: Теоретичні основи і правове регулювання: монографія / А. А. Стрижак. – Ужгород: Патент, 2004. – 120 с.
8. Дудченко О. Ю. Правовий статус осіб, які займають адміністративні посади в судовій системі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / О. Ю. Дудченко. – Харків, 2013. – 20 с.
9. Lawon Common Courts Organisation [Електронний ресурс]: Act of Poland from 27.07.2001. – Режим доступу: <http://www.krs.pl/admin/files/204.doc> (или 16.11.2009. Dz. U. [Journal of Laws] of 2001, No 98, item 1070).
10. Strategy Paper and Report of the European Commission on the progress towards accession by each of the candidate countries // Commission of the European Communities: Brussels. – 09.10.2002. – COM (2002). – P. 700.

Марина Самофал,
головний науковий
співробітник
відділу науково-методичного
забезпечення діяльності
Вищої кваліфікаційної комісії
суддів України
Національної школи суддів
України

Досвід первинної підготовки кандидатів на посаду судді та новопризначених суддів у країнах ЄС

УДК 342.565.5

У статті зроблено огляд практики первинної підготовки новопризначених суддів та кандидатів на посаду судді у країнах-членах Європейського Союзу. На основі огляду зроблено висновки про загальні тенденції практики такої підготовки.

Ключові слова: первинна підготовка, новопризначений суддя, кандидат на посаду судді, добір кандидатів на посаду судді.

М. Самофал. Опыт первичной подготовки кандидатов на должность судьи и новоназначенных судей в странах ЕС

В статье приводится обзор практики первичной подготовки новоназначенных судей и кандидатов на должность судьи в странах-членах Европейского Союза. На

Високий рівень підготовки суддівського корпусу є однією із заporук успішного функціонування судової системи та дотримання ключових принципів справедливого відправлення судочинства, а отже, забезпечення верховенства права, захисту прав і свобод людини у державі.

З огляду на те, що діяльність судді як правника

основании обзора сделаны выводы об общих тенденциях практики такой подготовки.

Ключевые слова: первичная подготовка, новоназначенный судья, кандидат на должность судьи, отбор кандидатов на должность судьи.

M. Samofal. Experience of initial training of judicial candidates and newly appointed judges in the EU countries

The article reviews the practice of initial training of newly appointed judges and judicial candidates in the member states of the European Union. Based on the review conclusions on over all practice of such training are made.

Key words: initial training, newly appointed judge, judicial candidate, judicial selection.

має найвищу соціальну значущість та набуває особливого сенсу в умовах демократії, коли верховенство права не може бути досягнуто через застосування грубої сили, а лише через підвищення довіри до інституцій, що встановлюють закони та здійснюють контроль за їх застосуванням [1, с. 212], одним із важливих для кожної країни питань є якісна під-

готовка кандидатів на посаду судді та новопризначених суддів. Насамперед тому, що суддівська діяльність є особливим видом професійної юридичної діяльності, а отже, потребує спеціальних знань, навичок і вмінь.

Усвідомлюючи це, європейська міжнародна спільнота у п. 2.3 Європейської хартії про закон «Про статус суддів», прийнятої Радою Європи 10.07.1998 [2], наголосила на необхідності забезпечення спеціального навчання за рахунок держави кандидатів, відібраних для виконання суддівських функцій.

Діюча в Україні система підготовки кандидатів на посаду судді є порівняно новою. Так, у 2013 році Національною школою суддів України було вперше в історії незалежної України проведено спеціальну підготовку кандидатів на посаду судді. Попри успішний старт були виявлені окремі недоліки регулювання проведення спеціальної підготовки, зокрема критиці піддавалася тривалість навчання кандидатів на посаду судді, яка на сьогодні становить 6 місяців; наявність заочної форми навчання; різниця у підготовці кандидатів з різних навчальних баз тощо. Що ж до підготовки новопризначених суддів, наразі Національна школа суддів України працює над розробкою та впровадженням спеціального початкового курсу, орієнтованого саме на таку специфічну категорію слухачів.

Такий стан речей спонукав нас до аналізу зарубіжної практики навчання кандидатів на посаду судді та новопризначених суддів, зокрема практики країн Європейського Союзу (далі – ЄС), з метою запозичення найкращого зарубіжного досвіду. Основним підґрунтям для аналізу зарубіжної практики стало дослідження законодавства країн-членів ЄС, проведене у 2013 році Європейською мережею підготовки суддів (European Judicial Training Network, EJTN) на підставі відповідей вказаних країн на запити організації [3].

Перш ніж перейти до викладу загальної характеристики початкової підготовки кандидатів на посаду судді чи новопризначених суддів у країнах ЄС, вважаємо за необхідне звернути увагу читача на два фактори, які є визначальними для розуміння особливостей початкової суддівської підготовки.

По-перше, на особливості підготовки новопризначених суддів впливає процедура їх добору. У більшості країн ЄС добір суддів здійснюється шляхом проведення конкурсу, за результатами якого особи, що успішно його пройшли, відразу отримують посаду судді та проходять курс початкової професійної підготовки на робочому місці, або ж зараховуються до навчального закладу і лише після успішного закінчення навчання отримують посаду судді. Таким чином, важливо розрізняти країни, в

яких здійснюється підготовка кандидатів на посаду судді, та країни, де підготовка кандидатів не здійснюється, але існує початкова підготовка новопризначених суддів.

По-друге, видається очевидним, що вимоги до кандидата на посаду судді, перш за все щодо освітнього рівня та досвіду, великою мірою впливають на особливості початкової підготовки: її тривалість, обов'язковість, наявність зовнішнього навчання в інших, окрім судових, органах тощо.

З огляду на вказане пропонуємо детально розглянути згадані вище залежності шляхом осмислення практики ряду європейських країн.

Австрійська Республіка

Вимогами для зайняття посади судді є австрійське громадянство, юридична освіта, п'ять місяців судової практики. За результатами практики суди надають кандидатам характеристику, після чого останні можуть пройти іспит. Особи, що його успішно пройшли, визнаються судовими аудиторами і проходять подальше навчання.

Підготовка кандидатів на посаду судді триває чотири роки, після чого складається письмовий та усний іспит. У разі негативного результату іспиту кандидат може повторно скласти його через шість місяців. Екзаменаційна комісія складається з п'яти членів, принаймні два з яких мають бути суддями, а один – практикуючим юристом. Кінцеве рішення про прийняття кандидата на посаду приймається міністром юстиції за рекомендаціями зборів суддів регіонального та вищого регіонального суду.

Як правило, кандидати на посаду судді – це особи віком до тридцяти років. Підготовка кандидатів на посаду судді проводиться разом із підготовкою кандидатів на посаду прокурора. Після закінчення чотирирічного навчання особа, що пройшла підготовку, може претендувати як на вакантну посаду судді, так і прокурора.

Після призначення на посаду судді навчання не проводиться, натомість є законодавча вимога щодо обов'язку судді мати актуальні знання. Наразі у державі висувуються пропозиції щодо проведення навчання діючих суддів та прокурорів за їх бажанням.

Протягом чотирьох років практичного навчання слухачі змінюють місце проходження практики приблизно кожні три місяці з метою отримання всебічного уявлення про правову систему країни. Крім практичного навчання слухачі проходять і теоретичне навчання: на початку всього курсу підготовки теоретичні заняття проводяться один раз на тиждень; на подальших стадіях навчання проводяться тренінги тривалістю до кількох тижнів, заняття протягом усього дня кожного другого тижня та спеціальні кількадевні семінари.

Слухачі обов'язково проходять і так звану зовнішню підготовку: підготовка у пенітенціарній системі триває п'ятнадцять днів; в офісі юриста – вісім днів; у соціальних службах – десять днів. За бажанням кандидати на посаду судді можуть також пройти навчання у Міністерстві юстиції, відділі з тюремного ув'язнення, відділі апробації, органах фінансового сектора.

У 2013 році Національною школою суддів України було вперше в історії незалежної України проведено спеціальну підготовку кандидатів на посаду судді. Попри успішний старт були виявлені окремі недоліки регулювання проведення спеціальної підготовки, зокрема критиці піддавалася тривалість навчання кандидатів на посаду судді, яка на сьогодні становить 6 місяців; наявність заочної форми навчання; різниця у підготовці кандидатів з різних навчальних баз тощо. Що ж до підготовки новопризначених суддів, наразі Національна школа суддів України працює над розробкою та впровадженням спеціального початкового курсу, орієнтованого саме на таку специфічну категорію слухачів

Велике Герцогство Люксембург

Участь у доборі кандидатів на посаду судді, що проводиться спеціальною комісією, можуть брати досвідчені юристи, які володіють трьома мовами та є фізично, морально та психологічно придатними до професії. Початкова підготовка кандидатів на посаду судді і прокурора проходить спільно і триває 18 місяців. Обов'язковим є зовнішнє навчання. Середній вік кандидатів на посаду судді – до тридцяти років.

Обов'язковою умовою входження до суддівського корпусу є й складання іспиту з судового стажування після проходження курсу практичного навчання. Як правило, таке стажування проходять адвокати-стажисти. Після проходження навчання у

суді слухач отримує звання аташе юстиції на два роки і у цьому статусі проходить подальше стажування для отримання посади судді. Процесом стажування керує спеціальна комісія, що складається із суддів та представників Міністерства юстиції. Після завершення стажування комісія готує відповідні висновки та визначає рейтинг слухачів. Якщо висновок негативний, кандидатура стажиста відхиляється. Позитивний висновок є ключем до професії, проте, якщо вакантні місця відсутні, особа продовжує працювати як аташе юстиції до відкриття відповідної вакансії [4, с. 76–77].

Естонська Республіка

Для здійснення добору на посаду судді Комітет з екзаменування суддів проводить письмовий та усний екзамен кандидатів, оцінює їх персональні якості. Попередній досвід роботи є перевагою, але він не є обов'язковим, натомість наявність ступеня магістра права – необхідна вимога. Однак кандидат, який не має досвіду роботи, повинен пройти дворічну підготовку, працюючи судовим клерком.

Рішення про призначення на посаду судді приймає Міністр юстиції. Призначені судді, як правило, є не молодшими 35 років.

Початкове дворічне навчання судді обов'язкове. З огляду на те, що суддівський корпус в Естонії не дуже великий (близько 230 суддів), щорічна кількість слухачів не перевищує десяти осіб, тому як такої повномасштабної програми підготовки у країні немає. Судді відвідують різного роду навчальні заходи та кілька спеціальних курсів («Суддівська етика», «Ведення справи» тощо). Переважна більшість навчань проходить у судах під кураторством керівників стажування. Обов'язок проходити зовнішнє навчання поза судами відсутній. Після закінчення початкової підготовки судді складають іспит.

За підготовку судових клерків та суддів відповідає Верховний Суд Естонії, де створено спеціальний відділ з навчання суддів. Стратегія навчання визначається Радою із навчання, самоврядною організацією суддів.

Італійська Республіка

Процедура добору кандидатів на посаду судді і прокурора та їх початкове навчання у країні проводиться разом.

Як і в багатьох інших країнах, особи, які бажають взяти участь у доборі на посаду судді, мають пройти початкову підготовку. Наступний етап – навчання діючих суддів. Він передбачає початкове навчання, що триває вісімнадцять місяців, та навчання суддів, що вже виконують свої функції [5, с. 30–35].

У доборі на посаду судді в Італії існують певні

обмеження. Зокрема, право на участь у ньому мають особи з юридичною освітою, що пройшли додаткову теоретичну та практичну спеціалізацію. До участі у процедурі добору готують університети та школи післядипломної підготовки для юристів, де кандидати навчаються протягом двох років після складання особливих вступних іспитів. Альтернативою такому навчанню може бути академічне навчання зі здобуттям наукового ступеня.

Окрім цього, більшість осіб, котрі бажають стати суддями, проходять навчання у приватних навчальних закладах на спеціальних курсах. Такі курси проходила більшість з тих, хто став суддею. Разом з тим така тенденція свідчить про недоліки закладів післядипломної освіти для підготовки юристів.

Добір кандидатів здійснює комісія, створена Вищою радою юстиції, яка складається з суддів, прокурорів та науковців, шляхом проведення усного та письмового іспиту.

Початкове навчання судді триває вісімнадцять місяців: шість місяців – навчання у Школі магістратів. Це теоретичні заняття та зовнішнє стажування (у пенітенціарній системі, соціальних службах, відділках міліції, банківських установах тощо): шість місяців – навчання у різних судових та пенітенціарних установах, шість місяців – навчання виключно в суді з фокусом на обраній спеціалізації. Слухачі оцінюються наставниками.

Школа магістратів працює за напрямками навчання, визначеними на підставі рекомендацій Вищої ради юстиції та місцевих рад суддів.

Королівство Бельгія

Існує три варіанти, як отримати посаду судді та прокурора:

- спеціальне навчання – для юристів, що мають невеликий досвід роботи;
- складання іспиту на професійну компетентність з відповідним ступенем складності – для більш досвідчених юристів (зі стажем роботи в адвокатурі не менше десяти років), які можуть не проходити курс навчання;
- усний іспит – для юристів з, принаймні, двадцятирічним досвідом роботи або для осіб, які мають щонайменше п'ятнадцятирічний досвід роботи і пропрацювали як мінімум п'ять років на посаді, що потребує глибокого та достеменного знання законодавства [6, с.188].

Перший варіант – добір суддів відбувається шляхом проведення публічного конкурсу для осіб, що мають вищу юридичну освіту та один рік досвіду роботи у юридичній сфері. Рішення про призначення на посаду судді приймається міністром юстиції, а за початкову підготовку суддів та кандидатів на посаду судді відповідає Вища рада юстиції.

Підготовка кандидатів на посаду судді і прокурорів дещо відрізняється. Так, загальна тривалість початкової підготовки судді становить три роки, а прокурора – вісімнадцять місяців. Проте у перший період підготовки судді та прокурори навчаються разом. Слухачі, які до вступу на навчання працювали на посаді юриста суду або прокуратури щонайменше три роки, звільняються від частини курсу навчання.

Підготовка кандидатів на посаду судді є чередуванням групових тренінгів та індивідуального навчання в суді. При виконанні своїх функцій у суді чи прокуратурі слухачі також можуть проходити «ad hoc» курси в Інституті підготовки судових працівників – федеральному інституті, що займається навчанням діючих суддів, прокурорів та працівників суду і прокуратури. Інститут є незалежним, але його програми мають відповідати рекомендаціям Вищої ради юстиції.

Кандидати на посаду судді зобов'язані проходити зовнішнє навчання протягом шести місяців, тоді як прокурори – протягом трьох місяців. Слухачі можуть самостійно планувати свою програму підготовки та обирати різні інституції для проходження стажування (пенітенціарна система, публічні юридичні особи, соціальні служби, офіси юридичних фірм), крім міжнародних організацій. Спеціальна комісія затверджує їх програму стажування у зовнішніх органах.

У разі, якщо оцінка результатів навчання кандидата є негативною, спеціальна комісія звертається до Міністра юстиції, який може прийняти рішення про виключення кандидата на посаду судді.

Королівство Данія

У країні немає відкритого конкурсу на посаду судді. Натомість існує практика прийняття на посаду помічника судді осіб, які бажають стати суддею.

Особа призначається на посаду судді міністром юстиції за рекомендацією Ради з призначення суддів. До її складу входять: суддя Верховного суду, суддя вищого суду, один окружний суддя, один практикуючий юрист, два представники громадських організацій.

Державна судова адміністрація відповідає за підготовку як помічників судді, так і новопризначених суддів. Цей орган, перевіряючи осіб, що бажають стати помічниками судді, вивчає документи про освіту, досвід роботи, рекомендації колишніх роботодавців, інформацію про навчання та проводить співбесіду.

Зазвичай вік помічника судді становить 25–40 років, а судді – 40–70 років.

Протягом перших трьох років роботи помічники суддів проходять базове навчання. Навчальна програма складається з дев'яти курсів тривалістю 1–3

дні кожний. Навчанням помічників суддів займаються судді.

Протягом перших трьох років помічнику судді пропонується пройти стажування як мінімум у двох зовнішніх інституціях. Стажування, яке триває два місяці, може проходити у Державній судовій адміністрації, прокуратурі, юридичній фірмі чи Міністерстві юстиції.

Якщо кандидат не зміг опанувати необхідний обсяг знань, тоді вирішується питання про перспективи його подальшого навчання.

Трирічне навчання завершується усним іспитом, що проводить Державна судова адміністрація.

Державна судова адміністрація Данії відповідає за підготовку як помічників судді, так і новопризначених суддів. Цей орган, перевіряючи осіб, що бажають стати помічниками судді, вивчає документи про освіту, досвід роботи, рекомендації колишніх роботодавців, інформацію про навчання та проводить співбесіду

Королівство Іспанія

Добір суддів та прокурорів здійснюється шляхом проведення усного та письмового іспитів. Кандидати на посаду судді проходять підготовку у Школі Генеральної ради судової влади, а на посаду прокурорів – у Центрі юридичного навчання. Тривалість початкового навчання кандидатів на посаду судді – два роки (один рік теоретичної підготовки та один рік практичної підготовки у суді як помічника під керівництвом судді-наставника [7, с. 301 – 308] і зовнішнього навчання), тоді як кандидати на посаду прокурора навчаються шість місяців (чотири місяці – теоретичний курс, два місяці – практичний курс). Підготовка суддів та прокурорів проводиться окремо. Віковий ценз для кандидата на посаду судді – 30 років.

Навчальні програми, що розробляє Школа Генеральної ради, затверджує Генеральна рада. Фіналом навчання є іспит. Якщо на ньому кандидат отримує негативний результат, його виключають з процедури добору.

Королівство Швеція

Добір постійних суддів здійснює незалежна державна агенція. Вона подає пропозиції стосовно кандидатів уряду, який призначає на посаду. Добір проводиться на підставі даних щодо репутації та рівня освіти кандидата. Кандидат на посаду судді повинен мати юридичну освіту та досвід роботи в галузі права не менше восьми років.

У країні практикується проведення навчання кандидатів на посаду постійного судді. Більшість постійних суддів таке навчання проходять, хоча воно не обов'язкове.

Для участі у навчальній програмі суддя подає заяву до апеляційного суду після двох років практики (інтернатури) у суді першої інстанції.

Навчальна програма для суддів розрахована на чотири роки: один рік практики в апеляційному суді, два роки – у суді першої інстанції на посаді судді, а потім знову один рік практики в апеляційному суді, але вже як судді. Апеляційний суд приймає суддів на посаду із шестимісячним випробувальним терміном. Якщо особа відповідає вимогам для посади, вона отримує постійне працевлаштування в апеляційному суді, але не посаду постійного судді.

Після проходження навчальної програми особа повинна попрацювати у виконавчих органах від двох до десяти років для того, щоб стати постійним суддею.

Якщо результати навчання кандидата незадовільні, ймовірно, він ніколи не зможе бути призначений постійним суддею, але може працювати як суддя із заробітною платою, нижчою ніж у постійного судді, призначеного довічно.

Під час навчання судді відвідують одинадцять різних курсів та семінарів, кожен з яких триває один тиждень. Теоретичне навчання проводить Академія суддів.

Литовська Республіка

На посаду судді районного суду може претендувати громадянин Литви, який має гарну репутацію, юридичну освіту, відповідає вимогам, установленим законом. Зокрема, він має надати: довідки про відсутність судимості (security clearance certificate), про право доступу до інформації з обмеженим доступом, про стан здоров'я, документальне підтвердження свого п'ятирічного досвіду роботи у правничій сфері, та успішно скласти іспит.

Початкове навчання кандидатів на посаду судді

складається з теоретичної частини (шістдесят шість академічних годин), яке проводить Національна судова адміністрація у навчальному центрі, та практичної – навчання відбувається безпосередньо в районному чи обласному суді, триває один місяць (як правило, три тижні у районному суді і один тиждень в обласному суді). Зовнішнє навчання не практикується.

Кандидати на посаду судді у районні суди – суди першої інстанції обираються шляхом публічної усної процедури добору. Список кандидатів на вакансії у районних судах, які склали екзамен, затверджує Президент республіки, Рада суддів та Комітет з добору суддів.

Польська Республіка

Для проведення добору суддів оголошується національний конкурс. Його проводить Генеральна асамблея суддів регіонального суду, а потім – Національна рада суддів, які обирають одного кандидата на посаду. Проте існує й інший шлях до суддівства для осіб, які працювали прокурором, адвокатом чи юридичним радником або отримали звання професора в університеті. Крім останніх трьох випадків, середній вік кандидатів – менший за тридцять років.

Кандидати на посаду судді та прокурора навчаються разом. Навчання триває дванадцять місяців. Зовнішнє навчання у пенітенціарному суді – десять днів, навчання у публічних органах – сорок п'ять днів.

Національна школа суддів та прокурорів підпорядковується Міністру юстиції.

Португальська Республіка

Добір на навчання до Центру підготовки судових працівників здійснюється за результатами екзаменів для двох категорій кандидатів:

- випускників ВНЗ без досвіду роботи;
- осіб, які мають ступінь доктора права або досвід роботи в галузях, що стосуються здійснення функцій судді, фактична тривалість якого щонайменше п'ять років [8, с. 102].

Добір проводиться шляхом складання усного та письмового іспитів, що охоплюють усі галузі права. Екзаменування передбачає також написання есе на культурні, соціальні та економічні теми. Екзаменаційна комісія призначається Міністром юстиції.

Початкове навчання триває три з половиною роки: перший рік слухачі проводять переважно у Центрі підготовки судових працівників, другий рік – у суді під керівництвом досвідченого судді-наставника. Решта півтора року слухач також проводить у суді, але йому присвоюється звання судді-інтерна. Судді-інтерни виконують професійні обов'язки суддів під

наглядом наставників та несуть відповідальність за свої дії.

Майбутні судді й прокурори, які вступили до Центру, маючи досвід роботи, навчаються на другому етапі лише півроку, однак цей період за поданням директора може бути подовжений рішенням педагогічної ради не більше ніж на шість місяців [8, с.103].

Оцінка досягнень слухача проводиться шляхом використання проміжних та кінцевих контрольних заходів за результатами навчання перших двох років.

Республіка Болгарія

Існує два типи випробувань для призначення на посаду судді першої інстанції: публічний конкурс на заміщення посад молодших суддів та конкурс на заміщення посад дійсних суддів першої інстанції. Перший конкурс призначений для молодих юристів, які не мають професійного досвіду, а другий – для досвідчених юристів. Обидва конкурси складаються з усного та письмового іспиту і проводяться екзаменаційною комісією, що призначається Верховним судом. Верховний суд також приймає рішення про призначення на посаду судді.

Навчання суддів і прокурорів відбувається окремо, хоча й має деякі спільні риси. Воно триває дев'ять місяців, однак практична підготовка – понад один рік. Практична підготовка проходить в судах, прокуратурі та закладах пенітенціарної системи. Оцінку навчання виконують куратори курсу. Завершується навчання випускними іспитами.

Інститут, що проводить навчання суддів, є незалежною юридичною особою, яка має функціональні зв'язки з Верховним судом та Міністерством юстиції. Його діяльність фінансується з бюджету судової системи та за кошти різноманітних проєктів і програм.

Республіка Кіпр

У країні не проводиться публічний конкурс на заміщення посади судді. Особи, що бажають зайняти посаду судді та мають шестирічний досвід роботи в сфері юриспруденції, звертаються до голови суду тієї області, де вони практикують. Голова суду вивчає позицію всіх суддів щодо кандидата та передає звіт про результати такого розгляду до Верховного суду. Верховний суд проводить співбесіду із кандидатами і обирає найкращого з них. Рішення про призначення на посаду судді приймає Вища рада юстиції, яка є незалежною від виконавчої влади. Навчання кандидатів на посаду судді не проводиться.

Республіка Словенія

Добір суддів здійснює Рада суддів на підставі оці-

нок атестату про вищу освіту та попереднього досвіду роботи кандидата.

Отримавши вищу освіту, кандидат повинен пропрацювати мінімум три роки в суді, юристом іншої інституції чи нотаріусом. Як правило, більшість майбутніх суддів приходять із судів. Питання про призначення на посаду вирішує Міністерство юстиції. Кандидатові на посаду судді має бути більше тридцяти років.

Навчання майбутніх суддів, прокурорів, адвокатів та нотаріусів організовує Міністерство юстиції та Юридичний навчальний центр. Практичне навчання кандидатів на посаду судді проходить у судах першої інстанції, вищому суді, а в окремих випадках і у Верховному суді.

Румунія

У країні є два шляхи до суддівської професії, обидва передбачають процедуру публічного добору:

- для випускників юридичного факультету без досвіду роботи – кандидати проходять дворічне навчання у Національному інституті магістратури;
- для осіб, що мають понад п'ять років досвіду роботи у правничій сфері – відкрито прямий доступ до суддівської професії, проте такі особи повинні пройти шестимісячне навчання в Інституті магістратури після їх призначення на посаду.

Комісія, яка здійснює добір кандидатів, призначається Вищою радою магістратури за пропозицією Національного інституту магістратури. Питання про призначення на посаду вирішує Вища рада магістратури.

Дворічне навчання для кандидатів на посаду судді має теоретичну та практичну складову. Другий рік навчання слухачі проводять у судах. Навчання суддів і прокурорів є спільним.

Слухачі також проходять зовнішню підготовку: обов'язкову – у публічних органах та офісах юристів, за бажанням – у міжнародних організаціях та Національному інституті криміналістики.

Слухачі, які отримали негативну оцінку за період навчання, повинні скласти письмовий іспит. Якщо він також буде негативним, кандидата виключають.

Національний інститут магістратури діє за координацією Вищої ради магістратів, яка є автономною публічною інституцією і гарантом незалежності судової системи.

Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії

Перелік критеріїв для отримання посади судді може відрізнятися залежно від конкретної посади, але, як правило, існує вимога про необхідність наявності п'ятирічного досвіду роботи у галузі

права. При доборі суддів екзаменування не проводиться. Як правило, для суддів нижчих рівнів проводиться кваліфікаційний тест з метою скорочення в майбутньому кількості співбесід. Особи, які набрали найвищі результати, запрошуються на так званий день добору, що передбачає розгляд заяв і рекомендацій кандидатів на посаду, тест, співбесіду, а також рольову гру. При доборі перевага віддається кандидатам, котрі мають досвід роботи безоплатним суддею. За висновком Комісії із призначення суддів Міністр юстиції приймає рішення про призначення на посаду.

У країні відсутні формальні вимоги до віку суддів, але було б незвичним побачити кандидата на посаду судді найнижчого рівня молодше 35 років.

Початкове навчання судді зазвичай складається з двох частин: 5–10-денне проведення судових засідань із досвідченим суддею та п'ятиденний курс із введення в посаду перед першим слуханням (внутрішнє навчання).

На перших етапах роботи новопризначені судді мають підтримку судді-наставника та куратора. Підготовку молодих суддів проводить Рада з навчання суддів. Вона є сферою відповідальності лорда-канцлера.

Молодші судді оцінюються суддею-наставником, що був присутнім на проведених ними засіданнях, а також директором курсу внутрішнього навчання. За негативної оцінки суддя-наставник чи директор курсу може запропонувати подовжити термін навчання конкретного судді.

Словацька Республіка

Добір та підготовка суддів і прокурорів проходить окремо. Кандидат на посаду судді повинен пройти суддівський екзамен. Особи, які пройшли адвокатський, нотаріальний чи експертний іспит для юристів у сфері комерційного права, суддівський іспит не складають.

Кандидат може не складати жодного із цих іспитів з дозволу Міністра юстиції, погодженого Радою суддів республіки, якщо він є видатною постаттю в юридичній галузі і працює на цій ниві більш як двадцять років.

Комітет з добору суддів складається з п'яти членів, призначених головою суду, в якому проходить добір. Вік кандидата на посаду судді має бути не меншим тридцяти років, тоді як на посаду прокурора – двадцяти років.

Спеціального навчання для кандидатів на посаду судді у країні не передбачено.

Проте, для того щоб скласти суддівський іспит, кандидат повинен попрацювати у суді як вищий судовий службовець. Під час такої роботи він має відвідувати спеціальні курси в Академії суддів Словацької Республіки. Оцінку рівня отриманих знань кандидат

отримує від голови відповідного суду.

Кандидат на посаду може складати суддівський іспит лише три рази. Якщо всі спроби будуть невдалими, кандидат не допускається до складання суддівського іспиту в майбутньому, але може продовжити роботу на посаді судового службовця.

Угорщина

Навчання майбутніх суддів і прокурорів у країні проводиться окремо: за навчання суддів відповідає Угорська суддівська академія, а за навчання прокурорів – Угорський навчальний центр для прокурорів. Хоча останнім часом пропонується проводити уніфіковане навчання кандидатів на посаду судді чи прокурора.

Чіткі критерії відбору на посаду суддів не встановлено, проте для отримання посади судді кандидат повинен мати висновок психолога про професійну придатність та мати досвід роботи помічником судді чи судовим секретарем.

Особи, які мають юридичну освіту та трирічний досвід роботи або склали іспит, що дає право займатися юридичною практикою, можуть бути призначені помічниками суддів чи судовими секретарями. Навчання помічників суддів та судових секретарів триває до кількох тижнів і забезпечується Академією правосуддя. Оцінка навчання здійснюється наставником.

Федеративна Республіка Німеччина

Призначення на посаду та навчання майбутніх суддів у Німеччині є сферою відповідальності окремих земель. Процедури та критерії добору різняться залежно від географії. Звичайною вимогою для всіх є наявність вищої юридичної освіти, а додатковим критерієм – наявність правничого досвіду роботи чи наукового ступеня. Кандидати на посаду судді повинні скласти два іспити. Питання призначення на посаду, як правило, вирішується міністерством юстиції відповідної землі. У багатьох землях обов'язковим є проходження кандидатом усної співбесіди з головою вищого регіонального суду чи особою з аналогічною посадою.

Законодавством Німеччини передбачено проходження дворічного навчання після складення першого іспиту. Після навчання складається другий іспит. Практикується спільне навчання суддів і прокурорів. На кожному етапі навчання кандидати на посаду судді мають наставника (суддю, прокурора, юриста відповідно до напрямку практичної підготовки). Результати навчання формуються на підставі іспиту та рекомендації наставника.

Національного закладу з освіти суддів чи кандидатів на посаду судді в країні немає.

Навчання діючих суддів у країні не проводиться. Вважається, що новопризначені судді та прокуро-

ри є висококваліфікованими і можуть працювати автономно.

Середній вік новопризначених суддів – 30 років.

Фінляндська Республіка

Типова кар'єра фінського судді складається так: навчання в університеті; навчання у районному суді (загальне навчання тривалістю один рік, яке також може бути розподілене: шестимісячне – у районному суді та шестимісячне – в адміністративному чи апеляційному суді); робота помічником молодшого секретаря (референта) в апеляційному чи адміністративному суді; можлива тимчасова робота суддею у районному, апеляційному чи адміністративному суді; призначення суддею довічно.

Головним принципом навчання майбутніх суддів є поєднання його з практикою. Йдеться про допомогу в роботі діючого судді.

Референти призначаються на посаду головою апеляційного суду чи головним суддею адміністративного суду. Судді призначаються на посаду Президентом Фінляндії за рекомендаціями незалежної Ради з призначення суддів. Зазвичай судді, які призначені вперше – це особи сорокарічного віку.

Верховний Суд Фінляндії організує теоретичне навчання для нових референтів, які також мають право брати участь у навчанні діючих суддів. За навчання діючих суддів відповідає Міністерство юстиції. Його тривалість варіюється залежно від навчальних потреб: це можуть бути як одноденні сесії, так і довготривалі тренінги. Навчання суддів і прокурорів відрізняється.

Французька Республіка

Для заміщення суддівських посад організовується національний конкурс. Початкове навчання, яке проводить Школа магістратів, триває тридцять один місяць. Вісім місяців слухачі вивчають теорію, чотирнадцять стажуються в судах і п'ять – це окремих період, коли кожен слухач зосереджується на вивченні обраної ним галузі. Слухачі також зобов'язані пройти зовнішнє навчання (пенітенціарна система – десять днів, офіс юриста – сто одиннадцять днів, міжнародні організації – п'ятнадцять днів тощо). Судді та прокурори навчаються разом.

Завершивши навчання, слухачі складають іспит. За його результатами спеціальна комісія визначає слухачів, здатних виконувати суддівські функції, та визначає їх рейтинг. Окремим слухачам комісія може дати рекомендацію повторити останній рік навчання або визнати слухача не здатним до виконання суддівських функцій [4, с. 64 – 66].

Чеська Республіка

Для отримання посади судді кандидат повинен

мати вищу юридичну освіту (5 років), три роки юридичного досвіду та скласти іспит.

Іспит, що складається з усної та письмової частин, а також співбесіди з психологом, проводить крайовий суд (для майбутніх прокурорів – крайова прокуратура).

Навчання кандидатів на посаду судді та прокурора, що фінансується з бюджету, триває три роки. Його організує Академія суддів, яка є структурним підрозділом Міністерства юстиції. Принаймні один рік триває стажування у суді (прокуратурі). Теоретичне навчання є однаковим для суддів і прокурорів.

Після завершення курсу навчання кандидати на посаду судді складають іспит. Його приймає екзаменаційна комісія із трьох суддів (прокурорів) та одного представника Академії суддів. Призначає на посаду Голова крайового суду або крайової прокуратури за результатами іспиту та рекомендаціями психолога.

Підсумовуючи огляд практики первинної підготовки суддів, можна зробити такі висновки:

- вимоги щодо досвіду попередньої роботи кандидата на посаду судді коливаються в межах одного–восьми років (в окремих випадках – 10–20 років), однак у деяких країнах не існує вимог щодо наявності досвіду роботи у кандидата на посаду судді, а брати участь у доборі можна одразу після університетської лави. Тривалість початкової підготовки є відповідно більшою у країнах, де досвід роботи не вимагається чи є невеликим;
- в окремих країнах кандидати на посаду судді проходять психологічну експертизу;
- середній вік кандидатів на посаду судді – до 30 років;
- тривалість початкової підготовки новопризначених суддів та кандидатів на посаду судді коливається в середньому від одного до трьох років;
- зазвичай початкове навчання складається з двох блоків: теоретичного та практичного, з яких останній є довшим (переважно один рік);
- у більшості країн ЄС початкове навчання прокурорів і суддів проводиться роздільно (Естонська Республіка, Королівство Данія, Королівство Іспанія, Королівство Швеція, Литовська Республіка, Республіка Болгарія, Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії, Фінляндська Республіка); окремі ж країни практикують часткове спільне навчання (Австрійська Республіка, Королівство Бельгія, Польська Республіка, Республіка Словенія, Румунія, Чеська Республіка). Спільне навчання практикують: Велике Герцогство Люксембург, Італійська Республіка, Португальська Республіка, Федеративна Республіка Німеччина, Французька

Республіка. Зазвичай при роздільному навчанні тривалість початкового навчання прокурорів значно менша від тривалості навчання суддів;

- зовнішнє навчання практикується в Австрійській Республіці, Великому Герцогстві Люксембург, Естонській Республіці, Італійській Республіці, Королівстві Бельгія, Королівстві Данія, Польській Республіці, Республіці Словенія, Французькій Республіці і, як правило, має необов'язковий характер;
- окремі країни встановлюють обмеження кількості можливих спроб складання кваліфікаційного іспиту на посаду судді.

Список використаних джерел:

1. Овчаренко О. Відповідальність суддів як елемент принципу верховенства права / О. Овчаренко // Право України. – 2014. – № 4. – С. 212–219.
2. Європейська хартія про закон «Про статус суддів» Ради Європи від 10.07.1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_236
3. Ichino G. Analysis of the training systems practices across Europe / Ms. Giovanna Ichino // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ejtn.eu/PageFiles/6343/Outcomes_Questionnaires_InitialTraining_Ichino.pdf
4. Оберто Дж. Подбор и подготовка судей в Европе: сравнительное исследование. – К.: Проект по улучшению деятельности судебной ветви власти, 2007. – 142 с.
5. Onida V. The italian experience: «Scuola Superiore della Magistratura»/ Valerio Onida // The training of legal practitioners: teaching EU law and judgecraft (Workshop on judicial training, Session I Learning and accessing EU law: Some best practices (Compilation of briefing notes, Brussels, 28 November 2013)). – P. 30–35.
6. Жозеф де Вос. Програми теоретичної підготовки в рамках початкового навчання для працівників прокуратури / Жозеф де Вос // Матеріали міжнародної конференції «Європейські стандарти професійної підготовки прокурорів і суддів» (Київ, 25–26 листопада 2010 р.). – К.: Національна академія прокуратури України, 2010. – С. 186–208.
7. Рікардо Гонзало Конде Діез. Навчальні програми, методи навчання та оцінка початкового навчання суддів / Рікардо Гонзало Конде Діез // Матеріали міжнародної конференції «Європейські стандарти професійної підготовки прокурорів і суддів» (Київ, 25–26 листопада 2010 р.). – К.: Національна академія прокуратури України, 2010. – С. 301–308.
8. Фулей Т. Добір і підготовка суддів та прокурорів у Португалії / Т. Фулей // Вісник національної академії прокуратури України. – 2010. – № 2. – С. 101–106.

Людмила Козловська,
кандидат юридичних наук,
доцент, науковий консультант
Вищого спеціалізованого суду
України з розгляду цивільних
і кримінальних справ, старший
науковий співробітник Науково-
дослідного інституту приватного
права і підприємництва
імені Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Визначення судом додаткового строку для прийняття спадщини у динаміці підстав спадкування

УДК 347.65/68

У статті досліджуються основні проблеми застосування норм права при захисті прав спадкоємців на прийняття спадщини у судовому порядку. Автор робить висновок, що визначення додаткового строку для прийняття спадщини судом у юридичному складі підстав спадкування не має самостійного правовстановлюючого значення.

Ключові слова: спадкування, спадщина, спадкоємець, прийняття спадщини.

Л. Козловская. Определение судом дополнительного срока для принятия наследства в динамике оснований наследования

В статье исследуются основные проблемы применения норм права при защите прав наследников на принятие наследства в судебном порядке. Автор приходит к выводу, что определение судом дополнительного срока для принятия наследства в юридическом составе

оснований наследования не имеет самостоятельного правоустанавливающего значения.

Ключевые слова: наследование, наследство, наследник, принятие наследства.

L. Kozlovskaya. The determination by the Court of the additional period for acceptance of an inheritance in the dynamics of the grounds of inheritance

The article examines the critical issues relating to the enforcement of the norms of the law while protecting the rights of heirs to accept the inheritance in court proceedings. The author concludes that a determination by the court of the additional period for acceptance of the inheritance in the legal part of the grounds of inheritance has no independent constitutive effect.

Key words: inheritance, inheritance, heir, acceptance of the inheritance.

Порядок здійснення спадкових прав ґрунтовно досліджується в працях Ю. О. Заїки, Є. О. Мічуріна, Є. О. Рябоконя, І. В. Спасибо-Фатєєвої, О. П. Печеного, В. Ю. Чуйкової та інших. Проте особливе значення рішення суду про визначення спадкоємцеві додаткового строку для прийняття спадщини серед сукупності юридичних фактів, на підставі яких набувається право на спадщину, потребує окремого науково-практичного дослідження. Метою статті є виявлення значення рішення суду про визначення додаткового строку для прийняття спадщини у динаміці підстав спадкування.

Захист суб'єктивного права на прийняття спадщини здійснюється у судовому порядку шляхом визначення судом додаткового строку для прийняття спадщини або шляхом оскарження дій нотаріуса у відмові в прийнятті заяви про прийняття спадщини, або ж видачі свідоцтва про право на спадщину з тих підстав, що спадкоємець, на думку нотаріуса, є таким, що не прийняв спадщину і у зв'язку з цим не має права на спадщину та отримання свідоцтва про право на спадщину.

Суб'єктивне право спадкування має характер права, обмеженого в часі, воно існує протягом строків, передбачених для прийняття спадщини, які за своєю правовою природою є строками здійснення права. Пропущення такого строку означає, що суб'єктивне спадкове право не було здійснене у встановлені строки. Якщо спадкоємець не реалізує це право протягом вказаних строків, то право припиняється, але вказаний строк підлягає поновленню в судовому порядку. У цьому випадку захист суб'єктивного права на прийняття спадщини здійснюється в судовому порядку шляхом визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Отже, визначені ст. 1270 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України) строки для прийняття спадщини належать до строків здійснення суб'єктивного права спадкування. Для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Якщо виникнення у особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття спадщини встановлюється у три місяці з моменту неприйняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття. Якщо строк, що залишився, менший за три місяці, він продовжується до трьох місяців. Встановлення законодавством достатньо коротких строків для прийняття спадщини є однією з причин значної кількості спорів про визначення додаткового строку для прийняття спадщини (ч. 3 ст. 1272 ЦК України).

Аналізуючи досвід європейських країн, можна зробити висновок, що переважання елементів «системи відмови» у правовому регулюванні при-

йняття спадщини в поєднанні з тривалими строками прийняття спадщини дозволяє уникати більшості таких судових справ. Наприклад, ст. 789 ЦК Франції передбачено, що право на прийняття спадщини чи відмову від неї погашається із закінченням строку, який вимагається для погашення найбільш тривалого строку давності прав на нерухоме майно. Враховуючи визначення як таких тридцяти-, двадцяти-, десятирічних строків давності (ст. ст. 2262, 2265 ЦК Франції) [1, с. 296, 639], судові рішення як інструмент захисту права на прийняття спадщини є закономірно невитребуваними.

Строк на прийняття чи відмову від спадщини є імперативно визначеним законодавством. Проте в заповіті може бути встановлений інший строк, який надається спадкоємцеві для прийняття спадщини. Наприклад, встановлення в заповіті підпризначення спадкоємця з умовою, що основний спадкоємець має вчинити дії щодо прийняття спадщини протягом 3-х місяців з дня відкриття спадщини. Така умова має розглядатись як правомірна і допустима. Хоча тут вже існують передумови для спадкового спору, пов'язані саме із тлумаченням строку як імперативного. Отже, за ознаками, виробленими юридичною наукою [2 с. 247 – 258], строк для прийняття спадщини може бути охарактеризований як: визначений, такий, що підлягає точному обчисленню, імперативно-диспозитивний строк існування (чинності) цього права в часі.

У класифікації судових рішень, які обумовлюють динаміку спадкового правовідношення, здійсненій науковцями, окремо виділяються судові рішення, що пов'язані з прийняттям спадщини. До них належать рішення про відновлення строку на прийняття спадщини та рішення про визнання прийняття спадщини недійсним. За твердженням авторки, судові рішення, яким задовольняється вимога про відновлення строку на прийняття спадщини, виступає як правовідновлюючий юридичний факт, оскільки відновлює втрачене право на прийняття спадщини. Тобто право виникає саме на підставі судового рішення, звідси свідоцтво про право на спадщину є лише документальним оформленням його існування [3, с. 247].

Підтвердження такої позиції можна віднайти в нормах Цивільного Кодексу Російської Федерації (далі – ЦК РФ), які регулюють прийняття спадщини. Так, ст. 1155 ЦК РФ, яка передбачає, що суд може відновити строк для прийняття спадщини, якщо спадкоємець не знав і не повинен був знати про відкриття спадщини або інші причини пропуску строку будуть визнані судом поважними; при цьому спадкоємець може звернутися до суду протягом шести місяців після того як ці причини відпали. Крім того, відповідно до ст. 1155 ЦК РФ суд може визнати спадкоємця таким, що прийняв спадщину.

Саме звернення до суду вже передбачає, що у спадкоємця є намір і волевиявлення прийняти спадщину. Таким чином, судове рішення заміняє правочин прийняття спадщини.

У спадковому праві України рішення суду про визначення додаткового строку для прийняття спадщини має докорінно інше значення. На відміну від практики застосування норм ЦК УРСР, де рішення суду про продовження строку на прийняття спадщини відповідно до заявлених позовних вимог мало містити також присудження спадкового майна, частиною 3 ст. 1272 ЦК України визначено, що за позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання заяви про прийняття спадщини. Це означає, що до подання заяви про прийняття спадщини питання про спадщину не може вирішуватись.

Відповідно до змісту ст. 1272 ЦК України позов про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини подається: 1) у разі відсутності письмової згоди всіх спадкоємців, які прийняли спадщину, на подання спадкоємцем, який пропустив шестимісячний строк, заяви про прийняття спадщини нотаріусу; 2) у разі пропуску шестимісячного строку подачі заяви про прийняття спадщини нотаріусу та відсутності інших спадкоємців, які прийняли спадщину і могли б дати письмову згоду на подання цієї заяви.

Особливістю спорів про визначення додаткового строку для прийняття спадщини є те, що задоволення позовних вимог про визначення додаткового строку для прийняття спадщини не може вважатись вирішенням спору про право із присудженням спадкового майна. Мотивувальна частина відповідного судового рішення, яка не має обов'язкового значення, містить вказівку на правовий статус особи, яка звертається з вимогою. Якщо виходить із природи суб'єктивного права спадкування, зміст якого полягає у повноваженні прийняти спадщину або відмовитись від спадщини, то на час ухвалення судового рішення таке право не може вважатись здійсненим, тож присудження частки в спадковому майні буде передчасним. Тобто, неможливе заявлення вимог про визначення додаткового строку для прийняття спадщини та одночасне заявлення вимог про виділення частки в спадщині, поділ спадкового майна тощо. Тому визначення судом додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини та одночасне визнання тим же рішенням суду права спадкоємця на спадкове майно є таким, що не відповідає ч. 3 ст. 1272 ЦК України.

Наприклад, Мелітопольським міськрайонним судом Запорізької області (справа № 2-1351/2011) ухвалено рішення, яким задоволено позов Ч. до П., К.,

виконавчого комітету Мелітопольської міської ради про встановлення додаткового строку для прийняття спадщини, про визнання права власності на 21/200 частину житлового будинку в порядку спадкування.

За висловом З. В. Ромовської із норми ч. 3 ст. 1272 ЦК України випливає, що додатковий строк має чітко визначене цільове призначення: подання заяви про прийняття спадщини, а тому не може бути використаний для іншої мети, зокрема адресної відмови від спадщини на користь інших спадкоємців [4, с. 220]. Іншими авторами критикується можливість відновлення лише єдиного його повноваження, а саме права на прийняття спадщини. На думку Г. С. Лиманського, цим порушуються права та законні інтереси спадкоємця. У зв'язку з цим він пропонує законодавче закріплення відновлення суб'єктивного спадкового права в цілому, тобто надати спадкоємцеві право не лише прийняти спадщину, але й відмовитися від нього на користь інших спадкоємців [5, с. 348–349].

Слід погодитися з Ю. О. Заїкою та Є. О. Рябоконею, що додатковий строк для прийняття спадщини, визначений спадкоємцеві рішенням суду, є строком спеціальним, на який не можуть автоматично поширюватись норми спадкового права, що регулюють порядок і строки прийняття спадщини [6, с. 257]. Також визначення додаткового строку спрямоване на здійснення єдиного повноваження спадкоємця, зміст якого встановлений ч. 3. ст. 1272 ЦК України – подання ним заяви про прийняття спадщини.

Відповідно до ст. 1273 ЦК України спадкоємець за заповітом або за законом може відмовитися від прийняття спадщини протягом строку, встановленого ст. 1270 Кодексу. Після закінчення цього строку частка у спадщині не може бути збільшена з тих підстав, що хто-небудь зі спадкоємців відмовляється від спадщини на користь інших спадкоємців. У таких випадках особа, яка прийняла спадщину, має право розпорядитись усім або частиною майна, отриманого в порядку спадкування, шляхом відчуження її іншому спадкоємцеві за договором купівлі-продажу, дарування, міни тощо. Визначення додаткового строку для подачі заяви про відмову від спадщини чинним законодавством України не передбачено.

Проте Знамянським міськрайонним судом Кіровоградської області (справа № 2-690/11) задоволено позов М., який у встановлений законом строк прийняв спадщину, до К. (двоюрідний брат позивача) про продовження строку для подання заяви про відмову від спадщини та задоволено позов К. до М. про визначення додаткового строку для відмови від спадщини.

Вивчення судової практики місцевих судів з роз-

гляду справ про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини дає можливість зробити висновок, що судами неоднаково застосовуються норми ЦК України 2003 року, які регулюють спадкові відносини, та не враховуються істотні відмінності між ЦК УРСР 1963 року та чинним ЦК.

Особливістю спорів про визначення додаткового строку для прийняття спадщини є те, що задоволення позовних вимог про визначення додаткового строку для прийняття спадщини не може вважатись вирішенням спору про право із присудженням спадкового майна

Суди не завжди звертають увагу на зміст вказаних правових норм, у зв'язку з чим не розмежовують пропуск строку для прийняття спадщини, прийняття спадщини особами, які постійно проживали зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, та прийняття спадщини шляхом вступу у володіння та управління спадковим майном (ст. 549 ЦК УРСР).

Рішенням Горохівського районного суду Волинської області від 19.04.2011 визнано за Л. Р. С., З. М. В. право власності на спадкове майно, належне спадкодавцю З. В. П., яка померла 10.05.2009. Із матеріалів справи вбачається, що позивачі в нотаріальну контору із заявами про прийняття спадщини не зверталися, на час відкриття спадщини не проживали разом зі спадкодавцем. Отже, відсутні підстави для визнання за ними права власності на спадкове майно. Суд, задовольняючи позов, мотивував рішення тим, що позивачі прийняли спадщину фактичним управлінням майном – обробіткою землі,

не звернувши увагу, що нормами ЦК України не передбачено прийняття спадщини шляхом фактичних дій.

Якщо спадщина відкрилась після 1 січня 2004 року, суди не повинні задовольняти вимоги про встановлення факту прийняття спадщини шляхом вступу в управління чи володіння спадковим майном або задовольняти позови про визнання права власності на спадкове майно із зазначених підстав.

Судами також не мають задовольнятися позови про визначення додаткового строку для прийняття спадщини після смерті спадкодавців, які померли до 1 січня 2004 року і спадщина прийнята кимось із спадкоємців або перейшла до держави на підставі ст. 555 ЦК УРСР.

Так, рішенням Сакського міськрайонного суду АР Крим від 30 вересня 2010 року (справа 3 6-14171св11) задоволено позовні вимоги М. В. Є., а саме їй визначено додатковий строк в 4 місяці для подання заяви про прийняття спадщини, яка залишилася після смерті спадкодавця М. О. І., що помер 6 грудня 1997 року.

За зазначених обставин застосуванню підлягають норми ЦК УРСР не лише щодо порядку прийняття спадщини, але й щодо визначення кола спадкоємців, чинності заповіту тощо. Тому, вирішуючи питання про надання додаткового строку для прийняття спадщини, яка відкрилась під час дії ЦК УРСР 1963 року, встановленню підлягає належність позивача до кола спадкоємців на час відкриття спадщини.

Рішенням Червоногвардійського районного суду м. Макіївки Донецької області від 19.03.2010 (справа № 2-820/2010) задоволено позов К. Ю. В. до Макіївської міської ради про визнання спадкоємцем четвертої черги та визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини після смерті К. Д. М., померлого 25 вересня 1995 року. Суд визнав К. Ю. В. як такого, що проживав із спадкодавцем однією родиною не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини – визнав спадкоємцем четвертої черги за законом та визначив додатковий строк для подання заяви про прийняття ним спадщини, що відкрилась після смерті К. Д. М.

Належним відповідачем у спорах про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини є спадкоємці, які прийняли спадщину, або територіальні громади в особі органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини.

Виходячи зі змісту ЦК України, зокрема ст. ст. 1272, 1277, відповідачами у справах про визначення додаткового строку на прийняття спадщини можуть бути спадкоємці померлого або органи місцевого самоврядування як представники територіальних громад. У разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на

спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття відповідачами є територіальні громади в особі відповідних органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини.

Так, у справі № 2-776/10 за позовом Ш. до Панфилівської сільської ради про визначення додаткового строку, достатнього для подання заяви про прийняття спадщини, Яготинським районним судом Київської області не звернуто увагу на те, що у позовній заяві вказано, що після смерті батька позивача залишилась спадщина, на яку мають право як спадкоємці першої черги – мати позивача та брат. Зазначених осіб до справи не залучено.

При розгляді цієї справи судом не виконано вимоги ст. 36 ЦПК України щодо порядку залучення до участі у справі або вступу у справу третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог. Зазначене призвело до порушення прав інших спадкоємців на отримання спадщини, оскільки вони не були повідомлені про наявність справи в суді.

У частині справ місцевими судами взагалі не з'ясовувалось, які особи, крім позивача, входять до кола спадкоємців при спадкуванні за законом, які особи прийняли спадщину, чи є особи, які мають право на обов'язкову частку у спадщині. Існують випадки, коли суди обмежуються твердженнями позивачів про те, що вони є єдиними спадкоємцями. В результаті таких помилок, у разі подання апеляційної скарги особою, яка є спадкоємцем і не була залучена до участі у справі, такі рішення скасовуються і ухвалюються нові, якими відмовляється у задоволенні позовних вимог.

Так, ухвалою колегії суддів ВССУ від 18.05.2011 скасовано заочне рішення Деснянського районного суду м. Києва від 27.04.2010 та ухвалу апеляційного суду Києва від 9.11.2010 за позовом С. М. П. про визначення додаткового строку для прийняття спадщини, справу направлено на новий розгляд до суду першої інстанції. Суд першої інстанції, задовольняючи позовні вимоги С. М. П., не з'ясував питання щодо наявності інших спадкоємців після смерті Ю. П. Ф. та вирішив питання про майнові права С. І. О., яка не була залучена до участі у справі.

При розгляді зазначеної категорії справ судам слід перевіряти наявність або відсутність спадкової справи у нотаріальній конторі за місцем відкриття спадщини, наявність у матеріалах справи обґрунтованої постанови про відмову нотаріуса у вчиненні нотаріальної дії, зокрема відмови у видачі свідоцтва про право на спадщину. За наявності у спадковій справі заяви спадкоємця про відмову від права на спадщину його вимоги про визначення додаткового строку для прийняття спадщини задоволенню не підлягають.

Наявність відмови нотаріуса у вчиненні нотаріальної дії, зокрема відмови у видачі свідоцтва про

право на спадщину, має важливе значення для вирішення питання про визначення додаткового строку для прийняття спадщини, оскільки у разі обґрунтованої відмови нотаріуса особа має право звернутися до суду із позовом про визначення додаткового строку для прийняття спадщини. У разі ж необґрунтованої відмови нотаріуса спадкоємець може оскаржити її в судовому порядку.

У літературі зверталася увага на проблемність питання кваліфікації та оцінки визнання причин пропуску на прийняття спадщини поважними. Висловлюється, зокрема, думка, що суди мають більш критично підходити до аналізу поважності причин пропуску строку [6, с. 254]. Додатковий строк для подання заяви про прийняття спадщини має визначатися судом у разі, якщо суд визнає причини пропуску строку для прийняття спадщини поважними. У зазначеній категорії справ є обов'язковим обґрунтування в мотивувальній частині судового рішення поважності причин пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Виходячи зі змісту ЦК України, зокрема ст. ст. 1272, 1277, відповідачами у справах про визначення додаткового строку на прийняття спадщини можуть бути спадкоємці померлого або органи місцевого самоврядування як представники територіальних громад. У разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття відповідачами є територіальні громади в особі відповідних органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини

Так, Косівський районний суд Івано-Франківської області у справі № 2-328/ 2010 р. за позовом Г. Ю. Д. у зв'язку із ненаданням жодних доказів наявності поважних причин пропуску строку обґрунтовано відмовив у задоволенні позовних вимог. У цій справі суд своєю ухвалою залучив до участі у справі брата і сестру позивача, які, як було з'ясовано, у встановленому порядку прийняли спадщину. Рішення залишено без змін ухвалою апеляційного суду.

Хоча існують окремі випадки, коли в рішеннях суду про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини зазначається лише, що причина пропуску строку для

подання заяви про прийняття спадщини є поважною, та не вказується, у чому саме полягає поважність цієї причини.

Так, ухвалюючи рішення у справі № 2-155/10 за позовом С. до Ольшанської сільської ради про визначення додаткового строку для прийняття спадщини, Рокитнянським районним судом Київської області лише зазначено, що причини пропуску є поважними і необхідно визначити позивачеві додатковий строк для прийняття спадщини.

Проте досить категоричним є твердження науковців, що «...аналіз практики кваліфікації судами причин пропуску спадкоємцем строку для прийняття спадщини є достатнім для того, щоб стверджувати про недостатню вмотивованість та оспорюваність переважної кількості судових рішень» [6, с. 254]. Узагальнення судової практики у справах про спадкування, здійснене ВССУ, показало, що суди в основному правильно вирішують питання поважності причин пропуску вказаного строку та визнають поважними: тривалу хворобу, перебування спадкоємця тривалий час за межами України, відсутність відомостей про смерть спадкодавця, що береться до уваги судом з урахуванням ступеня сімейно-родинної близькості спадкодавця та спадкоємців за законом і за заповітом, відбування покарання в місцях позбавлення волі, перебування на строковій військовій службі в Збройних Силах України тощо.

Втім, не завжди суди першої інстанції враховують роз'яснення, які містяться у абзаці 6 п. 24 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 року № 7, згідно з якими поважними є причини, пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця на вчинення дій.

Так, ухвалою колегії суддів ВССУ від 19.10.2011 (справа № 6-6304св10) залишено в силі рішення апеляційного суду Дніпропетровської області від 24.11.2010 про відмову у задоволенні позову про визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи в позові, апеляційний суд виходив із того, що позивачем не надано доказів того, що він за станом здоров'я не мав можливості у передбачений законом строк звернутися до нотаріальної контори із заявою про прийняття спадщини.

Суд касаційної інстанції вказав, що апеляційним судом зроблено обґрунтований висновок про те, що хоча наприкінці 2008 року позивач перебував на лікарняному у зв'язку із перенесенням інфарктом, однак після смерті Ю. Л. А. 25 серпня 2009 року він був працездатним, працював, мав скорочений робочий час та тиждень, протягом півроку на лікарняному не перебував, лише навідував лікаря. У

зв'язку з наведеним апеляційний суд не знайшов підстав для визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

По деяких справах суди визнавали поважними причинами пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини юридичну необізнаність позивача щодо строку та порядку прийняття спадщини, необізнаність особи про наявність спадкового майна, похилий вік, непрацездатність, незнання про існування заповіту, встановлення судом факту, що має юридичне значення для прийняття спадщини (наприклад, встановлення факту проживання однією сім'єю), невизначеність між спадкоємцями, хто буде приймати спадщину, відсутність коштів для проїзду до місця відкриття спадщини.

Так, наприклад, рішенням Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 12.04.2011 (справа № 2-886/11) визначено М. додатковий строк тривалістю три місяці для прийняття спадщини. Причинами пропуску строку позивач зазначив похилий вік і те, що він є громадянином Російської Федерації та не обізнаний із цивільним законодавством України. Рішенням апеляційного суду Закарпатської області від 19.07.2011 дане судові рішення скасовано та ухвалено нове, яким відмовлено в задоволенні позову, оскільки позивач пропустив шестимісячний строк для прийняття спадщини без поважних причин.

Поважною причиною пропуску строку для прийняття спадщини визнавалися несприятливі погодні умови, як, наприклад, із зазначених підстав рішенням Веселівського районного суду Миколаївської області від 5.07.2010 було задоволено позов Л. до Кудрявцівської сільської ради.

Суди визнавали поважними причинами пропуску строку для прийняття спадщини неправильне роз'яснення в сільській раді порядку спадкування, яке полягало в тому, що до нотаріуса необхідно звертатися після спливу шестимісячного строку з дня смерті спадкодавця (справа № 2-419/11, Долинський районний суд Кіровоградської області); тимчасову втрату правовстановлюючих документів або відсутність оригіналів документів на спадкове майно в період подачі заяви (справи № 2-280/10, 2-245/10, 2-1629/10, 2-1628/10, 2-1553/10, 2-1552/10, Добровеличівський районний суд Кіровоградської області; № 2-1270/10, Ленінський районний суд м. Кіровограда; № 2-264/10, Вільшанський районний суд Кіровоградської області; № 2-1175/10, Олександрівський районний суд Кіровоградської області). Проте така практика не може бути визнана правильною, оскільки відповідно до п. 3.29 Глави 10 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України у разі заведення спадкової справи та встановлення складу спадкового майна нотаріус надає спадкоємцю письмову довідку щодо переліку доку-

ментів, необхідних для оформлення спадщини та видачі свідоцтва про право на спадщину, із зазначенням розміру плати за вчинення відповідних нотаріальних дій. Така довідка має бути підписана нотаріусом та скріплена його печаткою. Тобто відповідні правостановлюючі документи необхідні лише для видачі свідоцтва про право на спадщину.

Необґрунтованою є практика місцевих судів щодо визнання фактичного користування і володіння майном спадкодавця або ж проживання із спадкодавцем на час відкриття спадщини поважними причинами пропуску строку подання заяви про прийняття спадщини.

Рішенням Ратнівського районного суду Волинської області від 11.03.2010 у справі № 2-98/10 задоволено позов про визначення додаткового строку для прийняття спадщини, обґрунтовано поважність причин пропуску фактичним користуванням і володінням майном спадкодавця.

Рішенням Шацького районного суду Волинської області від 08.02.2011 визначено Д. М. О. додатковий строк для прийняття спадщини. Однак із позовної заяви та матеріалів справи вбачається, що правові підстави для задоволення позову відсутні, оскільки позивач, звертаючись до суду, посилався не на поважність причин пропуску звернення із заявою до нотаріуса, а обґрунтував це постійним його проживанням із спадкодавцем на час відкриття спадщини без реєстрації.

В останньому випадку зазначені обставини є підставою для звернення з позовом або заявою (залежно від наявності або відсутності спору щодо спадкового майна) про встановлення факту постійного проживання разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, а не з позовом про визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Як свідчить практика, одні й ті ж самі обставини визнаються судами як поважними, так і неповажними причинами при вирішенні позовів про визначення додаткового строку, адже у деяких випадках встановлення поважності причин пропуску строків на прийняття спадщини є оціночним, наприклад, з огляду на посилання спадкоємця на важкий моральний стан. Відповідно до ст. 212 ЦПК України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів.

Стосовно доказів, які беруться до уваги судами при визначенні поважності причин пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини, то це відповідно до вимог ст. 58 ЦПК України переважно письмові докази – довідки медичних установ про стан здоров'я та проходження курсу лікування, довідки про перебування особи у відрядженні чи за межами України, інші довідки, акти, листування,

що містять відомості про обставини, які перешкоджали зверненню спадкоємця до нотаріальної контори в строки, встановлені ст. 1270 ЦК України. Відповідно до вимог ч. 2 ст. 59 ЦПК України обставини, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування. Отже, хвороба, перебування позивача-спадкоємця в іншому регіоні України у зв'язку із відрядженням, службовою необхідністю не можуть підтверджуватись виключно показаннями свідків.

За змістом ч. 3 ст. 1272 ЦК України, якщо спадкоємець пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини. Правильним є визначення в резолютивній частині рішення суду додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини. У резолютивній частині рішення суду має бути зазначено початок перебігу додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини, який починається з дня набрання рішенням суду законної сили. Іноді в резолютивній частині рішення суди помилково вказують, що перебіг строку починається з дня проголошення рішення.

Рішенням Хустського районного суду Закарпатської області від 24.06.2010 (справа № 2-1313/10) визначено Б. Т. додатковий строк – два місяці з дня проголошення рішення для прийняття спадщини.

Деякі місцеві суди при вирішенні спорів про визначення додаткового строку для прийняття спадщини в резолютивній частині застосовують формулювання, які не зазначені в чинному ЦК України, як наприклад: «надати додатковий строк для прийняття спадщини», «визначити додатковий термін для прийняття спадщини», «продовжити строк для прийняття спадщини», «поновити строк для подання заяви про прийняття спадщини». Правильним є застосування у судовому рішенні такого формулювання: «визначити додатковий строк для подання заяви про прийняття спадщини».

У резолютивній частині судових рішень зустрічаються необґрунтовані формулювання зобов'язань щодо нотаріусів, державних нотаріальних контор: «визначити позивачу додатковий строк та зобов'язати державного нотаріуса, який є третьою особою у справі, прийняти у позивача заяву про прийняття спадщини» (*Голованівський районний суд Кіровоградської області*), «надати позивачу додатковий строк терміном два місяці для подачі заяви до державної нотаріальної контори Новоукраїнського району про прийняття спадщини після смерті спадкодавця» тощо.

Юридичний зміст понять «строк» та «термін» не є

тотожним, вони не є синонімами та не можуть використовуватись як взаємозамінні, оскільки згідно зі ст. 251 ЦК України строком є певний період у часі, зі впливом якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення. Оскільки при вирішенні питання про встановлення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини суди визначають саме період (два-три місяці тощо), а не конкретну дату, використання юридичного поняття «термін» при вирішенні аналізованого різновиду спорів не відповідає положенням чинного ЦК України.

В основному судами правильно визначаються додаткові строки для прийняття спадщини певним проміжком часу, а не до настання відповідної календарної дати. На підставі рішення суду про визначення додаткового строку для прийняття спадщини спадкоємець повинен у визначений судом строк звернутися до нотаріальної контори та подати відповідну заяву, після чого він буде вважатися таким, що прийняв спадщину. Необхідно звернути увагу на роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, відповідно до яких повторне визначення судом додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини одним і тим же спадкоємцем законодавством не передбачено (абз. 5 п. 24 ППВС № 7 від 30 травня 2008 р.). Якщо рішенням суду спадкоємцю раніше було визначено додатковий строк для прийняття спадщини і він цим не скористався та не прийняв спадщину, то в подальшому цей спадкоємець не може знову ставити питання про визначення йому додаткового строку для прийняття спадщини.

Так, рішенням Виноградівського районного суду Закарпатської області від 17.02.2011 (справа № 2-282/11) Л. визначено додатковий строк тривалістю два місяці з дня набрання рішенням законної сили для подання заяви про прийняття спадщини. При вирішенні даної справи судом першої інстанції не було враховано те, що заочним рішенням Виноградівського районного суду від 26.02.2010 вже визначено Л. додатковий строк тривалістю три місяці для подання ним заяви про прийняття спадщини, однак він цим додатковим строком не скористався та не прийняв спадщину.

Отже, із прийняттям ЦК України змінилося значення рішення суду в деяких видах спадкових спорів. Передумовами для цього було концептуальне визначення ЦК України як кодексу приватного права [7, с. 3–15]. Закономірно, що легітимізація набуття спадкових прав засобом судового рішення, яка була властива правозастосовній практиці радянської доби, а також зберігається в деяких пострадянських країнах, наприклад Російській Федерації (ст. 1155 ЦК РФ), нівелюється, а стверджується приватно-автономний порядок прийняття спадщини.

У цивільному праві України рішення суду про визначення додаткового строку для прийняття спадщини ухвалюється з метою встановлення спадкоємцеві, який пропустив строки, визначені ст. 1270 ЦК України, можливості для подання заяви нотаріусу про прийняття спадщини. Це означає закріплення законодавством легітимізації права на спадщину виключно у нотаріальному порядку, шляхом вчинення правочинів спадкоємцями. Отже, позов та його пред'явлення виступає засобом захисту суб'єктивного права спадкування, а не засобом його здійснення, та реалізується в окремих охоронних відносинах, відмежованих від регулятивних відносин здійснення вказаного права.

Без вчинення правочину прийняття спадщини шляхом подання заяви про прийняття спадщини нотаріусу, визначення додаткового строку для прийняття спадщини судом у динаміці підстав спадкування самостійного значення не набуває. Правозмінюючий характер такого судового рішення залежить від активної легітимізації рішенням суду права спадкування. Якщо вона допускається законодавством та судовою практикою, як це є, наприклад, в Російській Федерації, то рішення суду про визначення додаткового строку для прийняття спадщини буде мати правозмінюючий характер за умови одночасного присудження спадкового майна.

Список використаних джерел:

1. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / Пер. с франц. В. Захватаев / Предисловие: А. Довгерт, В. Захватаев / Отв. ред. А. Довгерт. – К.: Истина, 2006. – 1008 с.
2. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. Изд. 2-е, стереотип. / В.П. Грибанов. – М.: «Статут», 2001. – 479 с. (Классика российской цивилистики).
3. Гонгало Ю. Б. Юридические факты в наследственном праве России и Франции: Сравнительно-правовое исследование. / Ю.Б. Гонгало. – М.: Статут, 2010. – 310 с.
4. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право: Підручник. / З. В. Ромовська. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 264 с.
5. Лиманский Г. С. Наследственное правоотношение: теоретико-методологические и практические проблемы: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.03 / Г. С. Лиманский. – М., 2006. – 428 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу до код.: <http://www.dissercat.com/>
6. Заїка Ю. О., Рябоконт Є. О. Спадкове право : навч. посіб. / Ю. О. Заїка, Є. О. Рябоконт. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 352 с.
7. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К.: Истина, 2004. – 928 с.

Людмила Дунаєвська,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правосуддя
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка

Проведення огляду в кримінальних провадженнях щодо неналежного виконання професійних обов'язків медичними або фармацевтичними працівниками

УДК 343.98

Розглядаються актуальні питання розслідування злочинів, вчинених при наданні медичної допомоги. Зокрема, досліджуються особливості проведення огляду в кримінальних провадженнях щодо неналежного виконання професійних обов'язків медичними працівниками.

Ключові слова: огляд, розслідування злочинів, медичний працівник, медична допомога.

Л. Дунаевская. Проведение осмотра в криминальных производствах относительно ненадлежащего исполнения профессиональных обязанностей медицинскими или фармацевтическими работниками

Рассматриваются актуальные вопросы расследования преступлений, совершенных при оказании медицинской помощи. В частности, исследуются особенности

проведения осмотра в ходе расследования ненадлежащего исполнения профессиональных обязанностей медицинскими работниками.

Ключевые слова: осмотр, расследования преступлений, медицинский работник, медицинская помощь.

L. Dunaievska. The holding an inspection in the criminal proceedings concerning improper performance of professional duties by medical or pharmaceutical workers

Consider current issues investigating crimes committed in providing medical care. In particular, we investigate the features of the examination in criminal proceedings for improper performance of professional duties by medical personnel.

Key words: review, investigate crimes, medical professional, medical care.

Життя та здоров'я людини є не тільки особистими, а й суспільними благами, а тому їх охорона передбачена як національним законодавством, так і актами міжнародного права. Зокрема, у ст. 49 Конституції України закріплено право громадян на охорону здоров'я, медичну допомогу й медичне страхування. Особливі вимоги у зв'язку з цим висуваються до медичних працівників, діяльність яких безпосередньо пов'язана з реалізацією цього права. Саме тому, відповідно до ст. 80 Основ законодавства України про охорону здоров'я, медичні та фармацевтичні працівники, які під час надання медичної допомоги порушили покладені на них професійні обов'язки, підлягають дисциплінарній, цивільній, адміністративній чи кримінальній відповідальності згідно із законодавством.

Особливе місце серед порушень, які вчиняються при наданні медичної допомоги, займають діяння, що мають ознаки злочину. Під професійними медичними злочинами слід розуміти невиконання чи неналежне виконання медичними або фармацевтичними працівниками своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого.

Розкриття і розслідування злочинів розпочинається з виявлення ознак – слідів злочину, встановлення причини їх появи в матеріальному середовищі, тобто розкриття сутності механізму злочину: як, яким засобом і в який спосіб, за яких обставин і хто взаємодіяв з матеріальним середовищем. Таким чином, будь-яка злочинна діяльність у кінцевому результаті зводиться до взаємодії злочинця з об'єктами (предметами) живої і неживої природи, на яких залишаються сліди злочинної діяльності. Першочергові слідчі (розшукові) дії, які провадять під час розслідування злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги, мають забезпечити отримання доказів, що вказують на злочинну подію, та збереження й закріплення доказів, які можуть зникнути або бути змінені.

Відповідно до цих завдань першочерговими слідчими (розшуковими) діями є:

- а) огляд місця події (у тому випадку, якщо інформація про злочин надійшла відразу ж після його вчинення);
- б) огляд тіла потерпілого пацієнта;
- в) огляд трупа пацієнта;
- г) огляд медичних документів, а також матеріалів відомчих перевірок, клініко-анатомічних і клінічних конференцій;
- д) огляд інструментів, медикаментів, упаковок ліків, які застосовувалися під час лікування;
- е) огляд медичних відходів – бинтів, серветок, тампонів зі слідами біологічного чи хімічного походження (медичних препаратів).

Під час оцінки несприятливого наслідку в медичній практиці першочергово необхідно встановити правильно чи неправильно надана медична допомога. Якщо медичну допомогу було надано правильно, то з юридичної точки зору немає потреби в перевірці причин несприятливого наслідку. За неправильних дій лікаря виникає необхідність у встановленні причин, які їх зумовили. Виявлення причин неправильних дій лікарів дає можливість визначити їх суть і може бути достатнім критерієм для оцінки їх наслідків [1, с. 66].

Оцінюючи дії медичних працівників, необхідно враховувати, що надання медичної допомоги (лікувальний процес) охоплює чотири стандартні етапи: збирання інформації про пацієнта; встановлення діагнозу; вибір і проведення лікування; визначення місця й часу надання допомоги [6, с. 59]. Відповідно, неналежне надання медичної допомоги можливе на кожному з цих етапів, що необхідно враховувати при встановленні способу вчинення злочину, слідів злочину та особи злочинця. Неналежне надання медичної допомоги можливе у зв'язку із встановленням як неправильного, так і правильного діагнозу.

Таким чином, при встановленні факту неправильного надання медичної допомоги слідчому необхідно дослідити комплекс основних питань.

До першої групи належать питання, пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням діагностичних заходів:

- 1) неповне обстеження, яке виявляється в неналежному проведенні кожного з наступних заходів або всіх цих заходів одночасно: неповний збір анамнезу; неповний огляд або його відсутність; неповне обстеження або його відсутність; неповне спеціальне дослідження або його відсутність;
- 2) неправильна оцінка лікарем ознак хвороби.

До другої групи належать питання, пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням медичним персоналом лікувальних заходів:

- 1) неправильне проведення лікувальних заходів, зокрема: протипоказаних заходів; лікувальних заходів, які не є необхідними; порушення техніки хірургічної операції; неправильне виготовлення лікарських речовин; введення в організм хворого замість одних лікарських речовин інших, введення не за призначенням лікарських речовин; перевищення дози введеної лікарської речовини;
- 2) непроведення або несвоєчасне проведення необхідних лікувальних (в тому числі хірургічних) заходів. Несвоєчасна госпіталізація хворого;
- 3) залишення в організмі хворого після хірургічної операції чужорідного тіла.

Наведений перелік видів професійно неправомірних медичних дій визначає завдання, які орієн-

товані на з'ясування факту неправильного лікування, що дозволяє тим самим накреслити шляхи розв'язання цих завдань.

Об'єктами криміналістичного дослідження, з яких можна отримати інформацію про подію злочину, є: людина (пацієнт); медичні документи (медична картка стаціонарного хворого, медична картка амбулаторного хворого, журнал запису оперативних втручань у стаціонарі тощо); предмети (медичні інструменти); речовини (лікарські засоби); приміщення; електронні носії інформації (системні блоки комп'ютерів, жорсткі та гнучкі магнітні диски, лазерні диски тощо) [2, с. 28-29].

Така слідча (розшукова) дія, як огляд місця події, є найбільш інформативною залежно від способу надання медичної допомоги та часу, що пройшов з моменту надання медичної допомоги до проведення досудового розслідування щодо неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником. У відповідних випадках доцільно проводити одночасно слідчий огляд приміщення та документів, оскільки на всіх етапах надання медичної допомоги передбачено ведення необхідної медичної документації. Правила ведення медичної документації регламентуються відомчими нормативними правовими актами: наказом Міністерства охорони здоров'я України від 14.02.2012 № 110 «Про затвердження форм первинної облікової документації та Інструкції щодо їх заповнення, що використовуються у закладах охорони здоров'я незалежно від форми власності та підпорядкування», наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.11.2010 № 999 «Про затвердження форм звітності та медичної облікової документації служб швидкої та невідкладної медичної допомоги України», наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.12.2000 № 369 «Про затвердження форм медичної облікової документації, що використовуються в стаціонарах і поліклініках (амбулаторіях)», наказом Міністерства охорони здоров'я України від 27.12.1999 № 302 «Про затвердження форм облікової статистичної документації, що використовуються в поліклініках (амбулаторіях)», наказом Міністерства охорони здоров'я України від 05.08.1999 № 197 «Про затвердження форм облікової статистичної документації, що використовуються в закладах охорони здоров'я», наказом Міністерства охорони здоров'я України від 26.07.1999 № 184 «Про затвердження форм облікової статистичної документації, що використовуються в стаціонарах лікувально-профілактичних закладів» тощо.

Важливе значення медичної документації не обмежується суто медичними аспектами. Встановлення факту порушення правил досліджуваної у справі діяльності здійснюється на базі (під-

ставі) послідовного виконання таких завдань: з'ясувати, як відповідно до вимог встановлених правил нормативного характеру мала відбуватися діяльність, з якою пов'язаний злочин (встановлення нормативної моделі даної діяльності); визначити, як вона відбувається насправді (встановлення фактичної моделі даної діяльності); зіставити нормативну й фактичну моделі та виявити розбіжності, відхилення від нормативних вимог, тобто порушення певних положень, тих чи інших правил [10, с. 704].

Особливе місце серед порушень, які вчиняються при наданні медичної допомоги, займають діяння, що мають ознаки злочину. Під професійними медичними злочинами слід розуміти невиконання чи неналежне виконання медичними або фармацевтичними працівниками своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого

На початку розслідування слідчий повинен визначити, які документальні матеріали йому необхідно оглянути, вилучити, залучити до справи, вивчити, а потім використати в роботі. Такими документами можуть бути: «Відомість обліку відвідувань до середнього медичного персоналу здоров'я пунктів, фельдшерсько-акушерських пунктів» (форма № 039-1/о); «Журнал реєстрації амбулаторних хворих» (форма № 074/о); «Зошит запису вагітних, які знаходяться під наглядом фельдшерсько-акушерського пункту» (форма № 075/о); «Журнал обліку прийому хворих і породіль у стаціонарі фельдшерсько-акушерського пункту» (форма

№ 098/о); «Картка виклику швидкої медичної допомоги» (форма № 109/о); «Картка виїзду швидкої медичної допомоги» (форма № 110/о); «Супровідний листок станції швидкої медичної допомоги» (форма № 114/о); «Журнал запису звернень про невідкладну медичну допомогу» (форма № 115/о); «Журнал реєстрації прийому викликів та їх виконання відділенням екстреної та планово-консультативної допомоги» (форма № 117/о); «Завдання на санітарний виїзд» (форма № 118/о); «Завдання лікарю-консультанту та довідка про виконання завдання» (форма № 119/о); «Журнал реєстрації планових виїздів» (форма № 120/о) [9, с. 107] тощо. Для визначення переліку та подальшого вивчення таких документів слідчий може скористатися допомогою незацікавленого спеціаліста-медика, який перед початком слідчої (розшукової) дії може надати консультаційну допомогу щодо переліку медичних документів, які необхідно оглянути та дослідити. Під час вивчення медичних документів необхідно звернути увагу на наявність протиріч у змісті, що може свідчити про спробу приховати сліди злочину.

Огляд та вилучення медичних документів проводиться як під час проведення огляду місця події із занесенням їх опису до протоколу огляду місця події, і як окрема слідча (розшукова) дія. Огляд документів – це слідча дія, яка полягає в їхньому вивченні та дослідженні з метою виявлення і фіксації ознак, що надають документам значення речових доказів [11, с. 128]. Мета огляду документів – виявити й зафіксувати такі їх ознаки, які надають документам значення речових доказів, а також встановити засвідчені ними або викладені в них обставини і факти, які мають значення для кримінального провадження [3, с. 568].

Про окремі факти злочину можна дізнатися під час ознайомлення з «Медичною карткою стаціонарного хворого» (форма № 003/о) (або історія хвороби), яка повинна містити всі дані щодо стану здоров'я хворого протягом усього періоду перебування в стаціонарі, організації та проведення лікування, а також дані рентгенологічних, лабораторних та інших методів обстежень. Історія хвороби є своєрідним протоколом надання медичної допомоги та ведеться з метою контролю правильності організації лікувально-діагностичного процесу. Якщо потерпілому надавалася швидка медична допомога, необхідно провести огляд «Картки виклику швидкої медичної допомоги» (форма № 109/о); у разі смерті потерпілого в медичному закладі необхідно здійснити огляд «Акта констатації біологічної смерті» (форма № 017/о), «Протоколу (картки) патологоанатомічного дослідження» (форма № 013/о); якщо він перебував у відділенні (палаті) анестезіології й інтенсивної терапії, необ-

хідно оглянути «Лист основних показань стану хворого» (форма № 011/о) та «Журнал запису оперативних втручань у стаціонарі» (форма № 008/о); якщо стосовно хворого проводилися дослідження та аналізи, то в такому разі необхідно провести огляд «Направлення на аналіз» (форма № 200/о) та «Результат аналізу» (форма № 209/о) [7, с. 7, 16] тощо.

Об'єктами криміналістичного дослідження, з яких можна отримати інформацію про подію злочину, є: людина (пацієнт); медичні документи (медична картка стаціонарного хворого, медична картка амбулаторного хворого, журнал запису оперативних втручань у стаціонарі тощо); предмети (медичні інструменти); речовини (лікарські засоби); приміщення; електронні носії інформації (системні блоки комп'ютерів, жорсткі та гнучкі магнітні диски, лазерні диски тощо)

Залежно від виду, змісту й значення документи можуть долучатися до кримінального провадження в оригіналі, в копіях та у виписках. В оригіналі має бути подано такі медичні документи, як історія хвороби, амбулаторна картка, операційний журнал, лабораторні, рентгенологічні, електрокардіологічні дані, а у разі смерті хворого – висновок судово-медичного або патологоанатомічного дослідження трупа, а також висновки патологістологічного та інших спеціальних досліджень. Такі матеріали, як протоколи клініко-анатомічних і клінічних конференцій, а також акти комісії органів охорони здоров'я, що досліджували обставини справи, подаються в копіях [5, с. 261].

Історія хвороби є основним медичним документом, який дозволяє зробити висновки про правильність діагностики й лікування і, відповідно, має не лише лікувальне та наукове, але й правове значен-

ня. Правове значення медичної документації при наданні медичної допомоги визначається тим фактом, що такі документи можуть використовуватися як джерело доказів у кримінальному судочинстві. Нерідко саме відомості, отримані під час дослідження медичної документації, є підставою для встановлення правопорушення. У свою чергу, лікарі, які надають медичну допомогу відповідно до визначених вимог, можуть бути застраховані від безпідставного обвинувачення в неналежному її наданні.

Залежно від виду, змісту й значення документи можуть долучатися до кримінального провадження в оригіналі, в копіях та у виписках. В оригіналі має бути подано такі медичні документи, як історія хвороби, амбулаторна картка, операційний журнал, лабораторні, рентгенологічні, електрокардіологічні дані, а у разі смерті хворого – висновок судово-медичного або патологоанатомічного дослідження трупа, а також висновки патологогістологічного та інших спеціальних досліджень

Правове значення історії хвороби зумовлено тим, що вона дозволяє зробити висновки про правильність проведеного діагностичного процесу; показує динаміку стану здоров'я пацієнта; свідчить про належне ставлення до законних прав пацієнта під час надання медичної допомоги; є джерелом доказів у кримінальному провадженні.

Таким чином, відомості про порушення у роботі медичного персоналу можна отримати з медичної документації. Порушення можуть бути пов'язані і з недбалістю або неграмотним веденням історії хвороби, і з дефектами у наданні медичної допомоги.

Правильно складені історії хвороби та інші медичні документи надають можливість розібратися в обставинах, за яких відбуваються так звані лікарські помилки та правопорушення. На підставі цих документів вивчаються не лише діяння лікаря, але й іншого медичного персоналу, а також поведінка самого хворого. Історію хвороби або медичну карту амбулаторного хворого в подібних випадках ретельно досліджують слідчі й судові органи, а також судово-медичні експертні комісії. Подекуди медичні документи є єдиним і основним джерелом доказів, тому ставлення до їх оформлення має бути

дуже ретельним. Проте факти свідчать про часті випадки недбалого, неухважного ставлення до оформлення зазначеного документа. Так, для того, щоб уникнути відповідальності, деякі лікарі підчищають, виправляють, доповнюють, а іноді навіть повністю переписують історію хвороби. Органи слідства такі дії можуть розглядати як фальсифікацію. Саме допомога експерта-криміналіста в галузі дослідження документів може бути використана для з'ясування ознак фальсифікації документів. Осіб, які відповідають за збереження документів, слідчий повинен допитати для з'ясування таких питань: чи забирав хто-небудь ці документи зі сховища; якщо так, то хто саме і з якою метою; чи мають інші працівники доступ до документів.

Вилучені документи слідчий має детально оглянути, звертаючи увагу на фактичні відомості, вміщені в цих документах, а також форму та порядок їх викладення, на терміни призначення та проведення тих або інших лікувальних заходів. Також під час огляду медичних документів необхідно звертати увагу на те, чи не містять ці документи слідів змін тексту (підчистки, травлення, змивання тексту, дописки, виправлення записів). Доцільно зауважити, що під час огляду та попереднього дослідження не слід застосовувати методи, засоби й прийоми, які призводять до змін зовнішнього вигляду та стану документа. Для виявлення ознак підробки застосовуються спеціальні методи огляду, зокрема: в косо падаючому та проникаючому світлі, за допомогою оптичних збільшувальних приладів, в ультрафіолетових та інфрачервоних променях, за допомогою електронно-оптичного перетворювача.

Подекуди для підвищення ефективності огляду слідчий може залучити спеціаліста (криміналіста, хіміка та інших). Важливе практичне значення має пояснення спеціаліста-медика при вивченні (в рамках слідчого огляду) медичних документів, ознайомлення з якими майже завжди потребує спеціальних знань.

Повне й всебічне технічне дослідження медичних документів здійснюється під час проведення їх технічної експертизи, тобто техніко-криміналістичного дослідження. Причини змін тексту мають з'ясуватися під час допиту осіб, які відповідають за складання цих документів.

Доцільно зазначити, що щоденні записи в історії хвороби робить лікуючий лікар (ординатор, старший ординатор). Під час медичного обходу записи щоденного спостереження зі слів лікаря може робити й медична сестра, яка бере участь в обході. Лікар у таких випадках зобов'язаний перевірити й підписати зроблені записи. Контроль за веденням історії хвороби здійснює завідувач відділення, а загальну відповідальність за правильне

ведення історії хвороби (медичних карт) та іншої медичної документації, а також за збереження її у встановленому порядку несе головний лікар лікарні (поліклініки).

Під час висування версій про причини несприятливого наслідку лікування важливу роль можуть відіграти матеріали відомчих перевірок, клініко-анатомічних і клінічних конференцій. Оглянувши документи та проаналізувавши вміщені в них фактичні відомості, слідчий може встановити не тільки певні докази, але й важливих у справі свідків, яких в подальшому необхідно допитати.

Сліди злочину на тілі живої людини чи трупа перебувають у прямому зв'язку з агрегатним станом лікарських речовин (тверді, рідкі, газоподібні речовини), зі способом їх потрапляння в організм, стадією їх руху в організмі та дозою речовини. В організм речовини можуть потрапляти інгаляційним (через органи дихання), пероральним (через шлунково-кишковий тракт), перкутальним (через кров) способом. У медицині виділяють такі стадії просування лікарської речовини в організмі: всмоктування (абсорбція), розподіл у кров'яному річищі або тканинах організму, біотрансформація (метаболізм), виділення з організму (елімінація) [8, с. 22-23], які необхідно враховувати під час пошуку слідів злочину. Так, наприклад, лікарські засоби можуть бути виявлені на стінках шприца, в їх упаковці (наприклад, ампулі) або на інших предметах. Під час огляду місця події за фактом смерті хворої в лікарні слідчим було вилучено склянку із залишками речовини, яку випила хвора. Судово-хімічну експертизу було встановлено, що рідиною є розчин 50-ти грамів сухого розчину «Трилона Б» на склянку води. Судово-медичною експертизою було з'ясовано, що смерть потерпілої настала в результаті отруєння медичним препаратом «Трилона Б», вжитим через рот [4].

При вживанні лікарських препаратів у пацієнта можуть бути як зовнішні, так і внутрішні сліди, для виявлення яких необхідно провести детальний огляд тіла та спеціальні медичні дослідження. Огляд трупа проводиться слідчим, прокурором за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря (ч. 1 ст. 238 КПК), огляд тіла потерпілого пацієнта здійснює слідчий, прокурор, у разі необхідності – за участю судово-медичного експерта або лікаря (ч.1, 2 ст. 241 КПК).

При огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження (ч. 7 ст. 237 КПК) щодо нена-

лежного надання медичної допомоги, про що зазначається у протоколі, який складається відповідно до вимог ст. 104-106 Кримінального процесуального кодексу.

Список використаних джерел:

1. Громов А. П. Права, обязанности и ответственность медицинских работников / Громов А.П. – М.: Медицина, 1976. – 168 с.
2. Дунаєвська Л. Г. Розслідування злочинів, вчинених під час надання медичної допомоги / Дунаєвська Л.Г. // Монографія. – К.: АДС УМК Центр, 2012. – 168 с.
3. Криминалистика: Учебник для вузов / [Аверьянова Т.В. [и др.]; под ред. Р. С. Белкина. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 2002. – 971 с.
4. Кримінальна справа № 55-1452 від 15.05.2001 // Архів Залізничного районного суду м. Києва.
5. Крылов И. Ф. Судебно-медицинская экспертиза при расследовании и судебном разбирательстве дел о нарушении профессиональных обязанностей медицинскими и фармацевтическими работниками / Крылов И.Ф. // Судебная медицина: Учебник для студентов юридических институтов и фак. / Под ред. Поркшеяна О. Х., Томила В. В. – М.: Юрид. лит., 1974. – С. 257-263.
6. Куликова М. А. Структура и негативные следствия врачебных ошибок при оказании медицинской помощи больным стенокардией / Куликова М. А., Кулешова Э. В., Перепеч Н. Б., Михайлов С. М. // Клиническая хирургия. – 1997. – № 10. – С. 59-61.
7. Медична облікова документація, що використовується в лабораторіях лікувально-профілактичних закладів. – К.: МОЗ України, 2001. – 107 с.
8. Муравьев И. А. Технология лекарственных форм: Учебник / Муравьев И. А. – М.: Медицина, 1988. – 480 с.
9. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження форм облікової статистичної документації, що використовуються в закладах охорони здоров'я» від 5 серпня 1999 року № 197 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2000. – № 7: Законодавство України про охорону здоров'я. – С. 107-108.
10. Хилобок М. П. Методика расследования преступлений, связанных с профессиональной деятельностью / Хилобок М. П. // Криминалистика: Учебник. / Под ред. В. А. Образцова. – М.: Юристъ, 2001. – С. 701-709.
11. Шепітько В. Ю. Техніко-криміналістичне дослідження документів / Шепітько В. Ю. // Криміналістика: Підручник / [Глібо В. М. та ін.: За ред. В. Ю. Шепітька. – К.: Ін Юре, 2001. – С. 126-140.

Валентин Чабан,
кандидат юридичних наук,
доцент,
професор кафедри
адміністративного
права і процесу НАВС

Нормативно-правові акти органів публічної адміністрації Німеччини

УДК 336.5

Стаття присвячена проблемним питанням нормативно-правових актів органів публічної адміністрації Німеччини.

Ключові слова: нормативно-правові акти; органи публічної адміністрації; Німеччина.

В. Чабан. Нормативно-правовые акты органов публичной администрации Германии

Статья посвящена проблемным вопросам нормативно-правовых актов органов публичной админист-

рации Германии.

Ключевые слова: нормативно-правовые акты, органы публичной администрации, Германия.

V. Chaban. The article focuses on problematic issue normative and legal acts of public administration in Germany

The article devoted to the problem issues of legal acts of the public authorities in Germany.

Key words: legal acts, public authorities, Germany.

Акти органів публічної адміністрації є однією з найбільш важливих форм діяльності органів публічної адміністрації держав Європейського співтовариства, зокрема Німеччини. Вивчення, аналіз та запровадження ідей нормотворчої діяльності Німеччини – один із кроків до європейської інтеграції нашої держави. Це реальний приклад реалізації теорії адміністративного права та адміністративного процесу в діяльності публічної влади. Належне публічне адміністрування в сучасних умовах є неможливим без організації відповідного

контролю з боку громадянського суспільства. Такі положення обґрунтовують актуальність тематики, обраної для дослідження у цій статті.

Мета цієї статті – дослідження особливостей нормативно-правових актів органів публічної адміністрації Німеччини та проблематики адміністративного розсуду.

Розвиток адміністративного права в Німеччині розпочався в XIX ст. зі встановлення правових меж для адміністрації. У ліберальній правовій державі XIX ст. прогресивна буржуазія зажадала обмеження

адміністрації законом, скорочення адміністративного впливу держави засобами публічного захисту від небезпек. Влада монарха обмежувалася основними правами особи і законодавчими правами парламенту. Адміністративно-правова наука розробила державно-правовий метод, завдяки якому були систематизовані та пояснені розрізнені правові норми. Видатним досягненням німецької науки стало видання в 1895–1896 рр. підручника Отто Маєра «Загальне адміністративне право», переважна більшість положень якого визнається до цього часу [1, с. 69-70].

Держава мала втручатися в економічне життя, щоби сприяти досягненню балансу соціальних інтересів. При цьому основним завданням публічної адміністрації є захист від небезпек. Адміністративне право визначає правомірність дій суверена (держави), а також судово-правовий захист від них.

Сутність правової держави проявляється у верховенстві закону, державні органи створені на підставі закону і в своїй діяльності зобов'язані керуватися тільки законом. Верховенство закону означає, що адміністрація створена на підставі закону і не може здійснювати заходів, що суперечать закону. Органи адміністрації не можуть відхилитися від закону. Адміністративні заходи, що порушують закон, автоматично стають недійсними, будучи протиправними, вони можуть бути оскаржені в адміністративному суді.

Діяльність публічної адміністрації базується на законі, норми якого закріплюють питання структури та компетенції публічної адміністрації.

Основним і найпершим адміністративним органом визнається держава, яка складається з федерації та федеральних земель, котрі виконують публічні завдання через створені ними органи. Виконання таких завдань є переважно завданням земель, тоді як федерація володіє адміністративною компетенцією лише в обмежених сферах. Щодо публічного управління, слід розмежувати безпосереднє та опосередковане управління. Про безпосереднє публічне управління ведуть мову тоді, коли федерація виконує свої адміністративні завдання через власні органи. Навпаки, опосередковане публічне управління має місце, коли публічні завдання виконуються створеними федерацією адміністративними суб'єктами [2, с. 288-289].

Адміністрація може здійснювати відповідні дії, якщо вона уповноважена на це законом. Цей принцип отримав свій розвиток ще у XIX ст. і використовується з метою захисту громадян від порушень з боку влади.

Аналіз німецькими науковцями положень Федерального закону «Про адміністративні процедури» дозволяє виділити дев'ять ознак, які є визначальними:

1) основоположним типом урегулювання порядку здійснення публічного адміністрування є публічна адміністрація;

2) закон орієнтується на прийняття рішень. Публічна адміністрація розглядається як організація для прийняття обов'язкових до виконання рішень;

3) адміністративне нормотворення як форма конкретизації та самопрограмування, яка зазвичай лежить між парламентським законом і виконанням у конкретному випадку, не посідає жодного місця в систематиці закону;

4) серед виконавчих рішень переважає одностороннє врегулювання. Центральним інститутом стає адміністративний акт;

5) закон виходить із функції адміністративної послуги процедурно-правових положень стосовно матеріального права;

6) комунікативні зв'язки між громадянами й публічною адміністрацією розглядаються як правові відносини з жорстко визначеними ролями. Громадянин переслідує свої індивідуальні права; публічна адміністрація хоча й зв'язана правом, але, врешті-решт, сама несе відповідальність за визначення загального суспільного блага;

7) за уявленнями закону, інтереси громадянина спрямовані насамперед на збереження становища колись досягнутих пільг. Центральну роль відіграють правнича безпека, юридична чинність і захист довіри. (Захист довіри був ключовою темою під час розроблення закону. Основа довіри ґрунтується на тому уявленні, що публічна адміністрація самостійно несе відповідальність за правомірність своїх актів);

Акти органів публічної адміністрації є однією з найбільш важливих форм діяльності органів публічної адміністрації держав Європейського співтовариства

8) діючу публічну адміністрацію представлено в законі як згуртовану єдність;

9) закон сконцентровано всередині країни.

Адміністративні процедури виконують службову функцію: вони покликані забезпечити прийняття службових рішень у результаті планомірних управ-

лінських дій. Це процедури, в результаті яких держава виконує свої завдання, керуючись основними принципами, що виходять із Основного закону чи норм законів.

Однак вважається, що принцип верховенства закону (про який йшлося раніше) має розумні межі і не може перетворюватися на відносини тотальної залежності, здатні паралізувати власні дії публічної адміністрації [3, с. 51].

Безумовно, законодавець неспроможний завжди передбачити всі можливі життєві ситуації. Тому закони надають адміністрації можливість діяти, у виборі форм діяльності проявляти гнучкість, враховуючи обставини та конкретні випадки. Це – простір для розсуду, яким закони наділяють адміністрацію. Про розсуд йдеться тоді, коли адміністрація при визначених законом обставинах може вибирати між різними способами дій [4, с.231,232].

У законах розсуд визначається за допомогою слів «може» чи «має право». Наприклад, закон про збори і демонстрації встановлює: «Орган може розпустити незаконне зібрання». Може, але не зобов'язаний.

Виділяють різні види розсуду. У разі вибору на розсуд орган вибирає одну із багатьох можливих дій із певними правовими наслідками.

На виконання своїх завдань та функцій органи публічної адміністрації приймають нормативно-правові акти. Важливими з них є постанови, адміністративні приписи, статuti.

Постанови є абстрактно-загальними правовими актами, зміст і правові наслідки яких спрямовані на громадян та юридичних осіб, що перебувають за межами організаційної структури адміністрації [5, с.136-142].

Адміністративні приписи, як акти, спрямовані своєю дією всередину організаційної структури адміністрації. У зв'язку з відсутністю зовнішнього впливу, який у Німеччині вважається як конструктивний елемент будь-якої норми, адміністративні приписи хоча і мають абстрактно-загальний характер, однак нормативними не вважаються.

Статuti містять правові норми, які приймаються юридичними особами публічного права для регулювання своїх власних справ. Статuti відрізняються від законів і постанов тим, що вони приймаються не державою, а юридично самостійними, хоча і підпорядкованими державі організаціями. Прикладом статуту є плани забудови.

Адміністративне право Німеччини досить обережно ставиться до особливої ролі постанов у системі законодавства, адже надмірне їх прийняття призводить до зниження ролі закону. Постанови взагалі не можуть встановлювати первинні норми права. Одночасно визнається, що адміністрація володіє відповідною компетенцією в галузі нормотворчої

діяльності. З одного боку, це дає змогу державі швидко реагувати на зміни і приймати відповідні норми без додаткової процедури [2, с. 302-304].

Однак для належного розподілу праці між законодавчою і виконавчою владою необхідно, щоби норми виконавчої влади не слугували заміщенням недостатніх парламентських законів. Їх завдання – розвантажити закони від надлишкової деталізації.

Стаття 80 Основного закону встановлює, що для прийняття постанов є необхідним уповноважувачий закон. Крім того, абз. 1 ст. 80 встановлює вимогу визначеності, згідно з яким законодавець має визначити у законі зміст і обсяг повноваження. Таким чином, із самого уповноважувачого закону досить чітко зрозуміло, з якою метою можуть бути на підставі певних повноважень прийняті постанови, а також який зміст вони можуть мати.

Однак і цих приписів недостатньо для Федерального Конституційного суду. Розвинена ним теорія значущості покладає на законодавця ще одну суттєву вимогу. Парламент зобов'язаний в принципових нормативних сферах, а насамперед у сфері реалізації основних прав, самостійно приймати всі значущі рішення. Значущими є особливо інтенсивні чи тривалі види втручання в основні права.

Основний закон містить чимало приписів про процедуру прийняття постанов, тим самим визначення цієї процедури залежить від органу, що приймає постанову. Встановлюється також ряд обмежень щодо прийняття Федеральним урядом постанов з низки питань.

Таким чином, використання досвіду нормотворчої діяльності органів публічної адміністрації Німеччини прискорить адаптацію законодавства України до Європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Mayer O. Deutsches Verwaltungsrecht. – Verlag von Duncker & Humbold / Berlin, 1924. – С. 69-70.
2. Административное право зарубежных стран: Учебник / Под ред. А.Н. Козырина и М.А. Шматовой. – М.: Спарк, 2003. – С. 288-304.
3. Мельник Р. Система адміністративного права Німеччини / Р. Мельник // Публічне право. – 2011. – № 3. – С. 50-53.
4. Чабан В.П. Методологічні проблеми адміністративного розсуду в адміністративному праві. Філософські, методологічні й психологічні проблеми права: тези доп. III Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 23 квіт. 2010 р.) [Текст]. Ред. кол.: В. В. Коваленко, М. В. Костицький, О. М. Джужа та ін. – К.: Київ, нац. ун-т внутр. справ. – 2010. – С. 231,232.
5. Чабан В. П. Класифікація адміністративних нормативно-правових актів. Наука і правоохорона. – ДНДІ МВС, №2 (8). – 2010. – С.136-142.

Ірина Панчук,
магістр права,
здобувач кафедри історії
та теорії держави і права
Національного університету
«Острозька академія»

Правосвідомість та становлення громадянського суспільства в Україні

УДК 340.1

У статті характеризуються особливості взаємозв'язку між правосвідомістю та громадянським суспільством. Відзначається важливість заснованої на правосвідомості правової ініціативи у процесі становлення громадянського суспільства. Також робиться аналіз сучасного стану правосвідомості населення в Україні та пов'язані з ним особливості формування громадянського суспільства.

Ключові слова: правосвідомість, громадянське суспільство, громадянська активність.

И. Панчук. Правосознание и становление гражданского общества в Украине

В статье характеризуются особенности взаимосвязи между правосознанием и обществом. Отмечается важность основанной на правосознании правовой инициативы в процессе становления гражданского

Інтерес науковців до теми громадянського суспільства не згасав з часу виникнення цього явища. Так само, як і правова держава, громадянське суспільство є, на думку більшості правознавців, найбільш прийнятним середовищем для втілення в життя прав і свобод людини та громадянина, ідеалів свободи та рівності, а також інших демократичних та гуманістичних принципів. Розвиток

общества. Также анализируется современное состояние правосознания населения в Украине и связанные с ним особенности формирования гражданского общества.

Ключевые слова: правосознание, гражданское общество, гражданская активность.

I. Panchuk. A sense of justice and formation of a civil society in Ukraine

The article characterizes peculiarities of correlation between a sense of justice and a civil society. The importance of the legal initiative based on the sense of justice in the process of formation of the civil society is denoted in the article. It also studies the modern condition of Ukrainians' sense of justice and the peculiarities of the formation of the civil society related to it.

Key words: sense of justice, civil society, legal initiative.

громадянського суспільства – це складний і багатогранний процес, проте незмінним і незамінним його учасником завжди була і буде особа, яка в будь-якому випадку володіє правосвідомістю і здатна осмислювати та оцінювати правову дійсність, яка її оточує, приймати рішення та вчиняти дії, які мають правові наслідки. Шлях до громадянського суспільства та правової держави пролягає, на

нашу думку, лише через демократизацію правосвідомості громадян, і оминати цей етап неможливо.

Сьогодні для України питання підвищення рівня правосвідомості та формування громадянського суспільства постало особливо гостро. Ще нещодавно здавалося, що стан українського суспільства та держави як ніколи далекий від ідеалів громадянського суспільства, законності та правопорядку. Адже у минулому столітті було зруйновано всі напрацювання нашої нації у цьому напрямі. Через низку економічних та соціальних потрясінь було втрачено набутий попередніми поколіннями досвід, що стосується функціонування та розвитку громадянського суспільства. Значна перерва у процесах становлення громадянського суспільства та правосвідомості не могла не позначитися на теперішньому стані цих явищ в Україні.

Явища громадянського суспільства та правосвідомості, а також зв'язок між ними вивчали такі вітчизняні науковці, як Ю. Ю. Калиновський, А. М. Колодій, В. М. Литвин, О. Петришин, П. М. Рабінюк, В. М. Селіванова, О. В. Скрипнюк, М. М. Цимбалюк. Окрім того, свої праці цим питанням присвячували такі російські дослідники, як Р. С. Байніязов, Г. Б. Берсіров, О. А. Лукашова, Д. А. Потопейко, С. А. Рослов, Н. Я. Соколов, І. Є. Фербер та ін.

Проте переважна більшість досліджень у цій сфері стосується зв'язку цих двох явищ в цілому, або ж впливу громадянського суспільства на утвердження демократичної правосвідомості. Водночас багато нерозкритих питань залишається у сфері зворотного впливу правосвідомості на формування громадянського суспільства. Серед завдань цієї наукової статті можна виділити такі: дослідження сутності поняття громадянського суспільства та його зв'язок з явищем правосвідомості; характеристика основних якостей здорової правосвідомості у межах розвинутого громадянського суспільства; здатність правосвідомості впливати на формування громадянського суспільства та шляхи цього впливу; вплив сучасного стану правосвідомості на формування громадянського суспільства в Україні.

Політично-правове поняття «громадянське суспільство» має доволі глибоке історичне коріння. Воно стало предметом вивчення ще в XVIII-XIX ст. і детально розроблене в «Філософії права» Гегеля, який визначав громадянське суспільство як зв'язок (спілкування) осіб через систему потреб і розподіл праці, правосуддя (правові установи і правопорядок), зовнішній порядок (поліцію і корпорації). У «Філософії права» визначено, що правовими основами громадянського суспільства є рівність людей як суб'єктів права, їх юридична свобода, індивідуальна приватна власність, непорушність договорів, охорона права від порушень, а також упорядкова-

не законодавство й авторитетний суд, зокрема суд присяжних [7, с. 43].

Дослідники відзначають, що громадянське суспільство – це система багатоманітних зв'язків і відносин громадян, їхніх об'єднань, союзів, колективів, заснованих на рівності та особистій ініціативі, в тому числі і на самостійності добування засобів для існування (це стосується об'єднань, які утримуються за рахунок добровільних внесків їх учасників). Цілі громадян та об'єднань громадян різноманітні і змінюються залежно від їх інтересів [7, 46]. Громадянське суспільство – це спільність вільних, рівноправних людей та їхніх об'єднань, яким держава забезпечує юридичні можливості бути власником, а також брати участь у політичному житті [8, с. 49].

Зв'язок громадянського суспільства та правосвідомості – досить складне і неоднозначне питання. Одним із аспектів їхньої взаємодії є здатність цих двох явищ підтримувати існування одне одного. Слід звернути увагу, що в громадянському суспільстві головним механізмом регуляції суспільного життя є цінності і зразки культури, тобто насамперед моральні та правові ідеали, принципи і норми, а також виховані людиною в собі «прості» громадянські якості (гуманність, порядність, чесність, довіра, відповідальність і т. ін.) [6, с. 2]. Отже, правосвідомість регулює відносини в громадянському суспільстві завдяки своєму досить високому рівню, якому відповідає усвідомлення людиною важливості співвідношення всіх своїх дій з інтересами інших членів цього суспільства, написаними його законами, а також приписами правової держави. Така правосвідомість є важливою запорукою функціонування всього механізму громадянського суспільства, усіх його інститутів. Її можна ще назвати громадянською правосвідомістю. Однією з основних особливостей такого виду правосвідомості вважається те, що вона базується не стільки на очікуванні того, що інші, а особливо держава, можуть зробити для окремого громадянина, щоб здійснити його суб'єктивні права та свободи, а на виявленні ним власної ініціативи в плані їх законної реалізації [10, с. 231].

Правосвідомість у межах розвинутого громадянського суспільства цілком відповідає, на нашу думку, аксіомам правосвідомості за І.О. Ільїним: закону духовної гідності, закону автономії та закону взаємного визнання [4, с. 20]. Тобто, як особа – носій громадянської правосвідомості, так і суспільство в цілому наділені самоповагою та гідністю, здатні самі приймати рішення та діяти, при цьому контролюючи себе та не виходячи за рамки належного, а також поважати іншу сторону в приватних та публічних правовідносинах.

Ми вважаємо, що така правосвідомість – це породження громадянського суспільства та правової

держави в дії. Вона зароджується під захистом їх соціальних та правових інститутів та підтримується всіма можливими засобами правової освіти та виховання. Не прикрою законмірністю, а лише одиничними випадками мають бути деформації правосвідомості у межах громадянського суспільства. Саме тому знову, звертаючись до теорії І. О. Ільїна, таку правосвідомість можна ще назвати «здоровою» та зорієнтованою на демократичні цінності та ідеали.

Таким чином, громадянське суспільство є джерелом особливо високого рівня демократичної правосвідомості, проте воно ніяк не може бути джерелом правової свідомості як явища по суті, адже здатність усвідомлювати навколишню правову дійсність, оцінювати та осмислювати її притаманна людині незалежно від того, є вона членом громадянського суспільства чи ні.

Цілком логічною та законмірною є думка, що процеси демократизації суспільної свідомості та становлення громадянського суспільства є взаємозалежними і жоден з них не може вважатися первинним [1, с. 302]. Проте О. Петришин звертає нашу увагу на те, що громадянське суспільство формується історично, відображає певні якісні характеристики суспільства, набуті ним лише на певному етапі розвитку [5, с. 144-145]. Однією з таких якісних характеристик, на нашу думку, є правосвідомість суспільства як система відображення правової дійсності його громадянами. Громадянське суспільство розвивається повною мірою лише при досягненні його потенційними учасниками певного рівня правосвідомості, який передбачає усвідомлення ними необхідності брати участь у суспільному житті з метою досягнення певного особистого і загального інтересу. Іншими словами, розуміння громадянами важливості громадської, правової та політичної ініціативи стане поштовхом до соціальних зрушень у напрямі формування повноцінних, самоврядних, автономних та ефективних інститутів громадянського суспільства.

Отже, базовим елементом громадянського суспільства є особа, ініціатива якої лежить в основі створення будь-яких його соціальних інститутів. У свою чергу, саме правосвідомість є запорукою всякої особистої та соціальної правової ініціативи. Бажання діяти у певному напрямі та, зрештою, і сама дія залежить від процесів, що відбуваються у свідомості людини. Тож слід звернути увагу на те, що будь-які важливі для становлення громадянського суспільства вчинки особи піддаються осмисленню у межах її правової ідеології та психології, тобто оцінюються в аспекті правових знань та уявлень людини, а також її правових емоцій, настроїв та стереотипів. Саме тому на чільне місце у процесі формування громадянського суспільства поряд з

основними демократичними, економічними та політичними реформами має бути поставлена правосвідомість громадян та її розвиток всіма доступними способами як основна рушійна сила суспільних перетворень.

Правосвідомість українців, на нашу думку, вже досить близька до того, щоб дати поштовх розвитку громадянського суспільства в Україні. Однією з основних причин для такого судження є досить високий рівень громадянської активності, що свідчить про початок формування в українців «здорової» правосвідомості. В юридичній літературі громадянська активність характеризується як вияв громадянської спрямованості, яку М. Й. Боришевський визначає як стійку сукупність мотиваційних утворень, що спрямовують активність особистості в русло суспільно значущої діяльності. В. О. Сухомлинський розглядає громадянську активність як внутрішню спрямованість особистості, що здатна впливати на побудову та розвиток гуманного суспільства, її зрілу самодіяльність, котра пов'язана з реалізацією національних інтересів [9, с. 135]. На нашу думку, громадянська активність досить тісно пов'язана з правовою свідомістю особи. Так, правозначущі дії спрямовані на здійснення перетворень у суспільстві, а також правові знання, мотиви, навички та інші складові правосвідомості, на яких вони засновані, є частиною громадянської активності поряд з політичною, економічною та іншою діяльністю у цьому напрямі.

І хоча рівень громадянської активності в Україні останнім часом значно зріс, проте велика кількість українців все ще залишається осторонь цих процесів. Такий стан речей спричинений багатьма факторами. Основний серед них – ураження правосвідомості громадян такими деформаціями як, наприклад, правовий інфантилізм та правовий нігілізм. Правовий інфантилізм виникає або на основі повної відсутності знання про будь-який елемент правової дійсності (тоді можна говорити про «первинну» прогалину у правовій свідомості), або на основі забуття таких знань («вторинна» прогалина). Правовий нігілізм – це різновид деформації правової свідомості, що виражається в наявності у носіїв зневажливого, негативного або байдужого ставлення до права і правової дійсності за відсутності наміру здійснення правопорушень [10, с. 60]. Все це є наслідком недостатнього рівня правової освіти та виховання, поганої поінформованості громадян про правову та соціальну ситуацію в державі, складної економічної та політичної обстановки, яка не залишає часу на осмислення проблем правової дійсності, а також радянської спадщини у вигляді амбівалентності, патерналістських настанов, мотиваційної невизначеності та інших негативних явищ правосвідомості.

Серед причин, які сприяють підвищенню рівня правової та громадянської активності громадян, слід особливо відзначити глобалізацію. Вона впливає на правосвідомість українців, а особливо – молодого покоління, переважно в аспекті інформаційних її процесів. Глобалізація (від англ. global – світовий, всесвітній) – ключове поняття, яке детермінує еволюцію світової цивілізації на зламі тисячоліть, формує нову еру взаємодії націй, економічних систем та окремих індивідів, спричиняючи фундаментальні перетворення в усіх сферах суспільного життя. Глобалізацією називають тісний взаємозв'язок у світі, рух інформації, капіталу, товарів та людей через державні кордони у дедалі швидшому темпі та обсязі, взаємопроникнення культур, способів життя, залежність усіх країн світу від глобальних проблем [3, с. 129].

Проте ми вважаємо, що надто активне проникнення процесів глобалізації у правосвідомість українців може потягти за собою і негативні наслідки, які, окрім іншого, можуть проявитися у протилежному – зниженні уваги до процесів формування демократичної правосвідомості та громадянського суспільства в Україні. Як пише Ю. Ю. Калиновський: «Під час глобалізації правосвідомість людини стрімко розвивається. Усе менш можливою стає орієнтація на законодавчі бази окремих країн у зв'язку з їх величезним обсягом. Окрім нормативних актів власної країни, існують міжнародні договори, які також багато в чому визначають діяльність суб'єктів у глобальному середовищі» [2, с. 181]. Людині, правосвідомість якої розвинена ще не достатньою мірою, це різноманіття лише завадить орієнтуватися у правовому просторі, мислити і самовдосконалюватися. Будь-який розвиток, у тому числі правосвідомості і громадянського суспільства, має відбуватися поступово, що значно вплине на його якість. Треба сказати, що сформованій і стійкій громадянській правосвідомості не страшні і навіть корисні процеси світової інтеграції, вони відкривають безліч перспектив і горизонтів, проте наразі неконтрольований їх вплив на правові уявлення, настрої, емоції громадян України може знівелювати у їх правосвідомості національні цінності та ідеї.

Розглянувши питання зв'язку та взаємовпливу правосвідомості особи та громадянського суспільства, можна побачити, що ці явища дуже чутливо реагують на будь-які зміни одне в одному. Громадянське суспільство як вища форма самоорганізації індивідів може забезпечити людині всі умови для розвитку у неї високого демократичного рівня правосвідомості, яка, своєю чергою, є необхідною умовою існування такого суспільства. Ми переконані, що громадянська активність та ініціатива, які є важливими факторами у формуванні громадянського суспільства та правової держави, значною мірою

засновані саме на правосвідомості особи. Саме вони дають основний поштовх для демократичних перетворень як в країні, так і в соціумі.

Незаперечним є той факт, що джерелом формування громадянського суспільства в державі має бути сам народ, і нав'язані «згори» інститути начебто громадянського суспільства насправді такими не є. Проте вплив держави все ж може бути корисним. Підвищення рівня правосвідомості населення шляхом реального поширення правової інформації, ефективного правового виховання та якісної освіти може стати не менш важливим кроком на шляху до становлення правової держави та громадянського суспільства, ніж економічні та політичні перетворення в Україні.

Список використаних джерел:

1. Герасіна Л. М., Данильчин О. Г., Дзьобань О. П. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні: монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильчин, О. П. Дзьобань та ін.. – Х.: Право, 2009. – 352 с.
2. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність: Монографія. – Х.: Право, 2008. – 288 с.
3. Крапивний І. В. Глобалізація: сутність, чинники та етапи розвитку / І. В. Крапивний // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – № 1. – 2008. – С. 129-137.
4. Мельничук О. С. Право та держава в концепції правосвідомості І. О. Ільїна. / О. С. Мельничук // Монографія – О.: Фенікс, 2008. – 178 с.
5. Петришин О. Громадянське суспільство – підґрунтя формування правової держави в Україні. / О. Петришин // Вісник Академії правових наук України. – № 2-№ 3(34). – 2003. – С. 142-161.
6. Петрулевич І. А., Михайлова О. Ю., Романко О. А., Целиковский С. Б. Особенности правосознания и проблемы формирования гражданского общества в современной России / И. О. Петрулевич, О. Ю. Михайлова, О. А. Романко, С. Б. Целиковский // Теория и практика общественного развития. – № 4. – 2013 – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.teoria-practica.ru/ru/4-2013.html>
7. Проблемы теории государства и права. Учебное пособие. – М.: «ПРОСПЕКТ», 1999. – 504 с.
8. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави / П. М. Рабінович. – Т.: ЛІЛЕЯ, 2002. – 189 с.
9. Саврасова-В'юн Т. О. Наукові підходи щодо вивчення феномена громадянської активності / Т. О. Саврасова-В'юн // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія «Психологічні науки». Том II. – № 74. – 2009. – С. 132-136.
10. Требін М. П. Правосвідомість громадян України: стан та види деформації / М. П. Требін // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – № 12. – 2008. – С. 59-62

Gordieiev Vitalii,
Doctor of Philosophy,
Assistant Professor,
Sub-Department of Justice,
Department of Law,
Chernivtsi Yuriy Fedkovych
National University, Ukraine

Juridical-Factual Grounds to Initiate Proceedings in Administrative Case in Ukraine

УДК 342.9

The article represents a complex study into juridical-factual grounds for initiating proceedings in administrative case – introduction of a statement of claim which is a primary instrument and a juridical fact that, by way of fair, independent and timely consideration of administrative cases, makes possible further protection of rights, freedoms and interests of physical persons, and rights and interests of legal entities in the sphere of public relations if said rights, freedoms and interests are violated by public authorities, local authority bodies, their officials, executive officers, etc in the process of execution of their legal managerial functions, inclusive of delegated powers. It is established that after the claim is lodged to administrative court, legal relations appear between the claimant and the court. However, occurrence of the same relations between the claimant and the respondent requires availability of the set of two juridical facts, namely, a statement of claim itself, and the court's decision to open proceeding on the case.

Key words: set of facts, juridical fact, statement of claim, administrative legal proceedings in Ukraine.

Гордєєв В.В. Юридико-фактичні підстави відкриття провадження в адміністративній справі

У статті комплексно досліджено юридико-фактичну підставу відкриття провадження в адміністративній справі – позовну заяву – первинний документ, юридичний факт, на підставі якого здійснюється захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ. З'ясовано, що після подання позову до адміністративного суду виникають правовідносини між позивачем та судом. Проте для настання правовідносин між позивачем та відповідачем необхідно, щоб утворився фактичний склад із двох юридичних фактів –

подання до суду позовної заяви та постановлення судом ухвали про відкриття провадження у справі.

Ключові слова: фактичний склад, юридичний факт, позовна заява, адміністративне судочинство України.

Гордеев В.В. Юридикто-фактичские основания открытия производства по административному делу

В статье комплексно исследовано юридико-фактичское основание открытия производства по административному делу – исковое заявление – первичный документ, юридический факт, на основании которого осуществляется защита прав, свобод и интересов физических лиц, прав и интересов юридических лиц в сфере публично-правовых отношений от нарушений со стороны органов государственной власти, органов местного самоуправления, их должностных и служеб-

ных лиц, других субъектов при осуществлении ими властных управленческих функций на основе законодательства, в том числе во исполнение делегированных полномочий путём справедливого, непредвзятого и своевременного рассмотрения административных дел. Выяснено, что после подачи искового заявления в административный суд возникают правоотношения между истцом и судом. Однако для наступления правоотношений между истцом и ответчиком необходимо, чтобы образовался фактический состав из двух юридических фактов – предоставление в суд искового заявления и вынесение судом постановления об открытии производства по делу.

Ключевые слова: фактический состав, юридический факт, исковое заявление, административное судопроизводство Украины.

Right of access to the courts is among the major attributes of law-governed state. A statement of claim is a primary instrument and a juridical fact that allows the court to open legal proceeding and, by way of fair, independent and timely consideration of administrative cases, help in further protection of rights, freedoms and interests of physical persons, and rights and interests of legal entities in the sphere of public relations if said rights, freedoms and interests are violated by public authorities, local authority bodies, their officials, executive officers, etc in the process of execution of their legal managerial functions, inclusive of delegated powers. Fulfilling tasks of administrative legal proceedings in Ukraine to a great extent depends upon qualified and substantiated drawing up of such statements.

Statement of claim as a juridical fact in administrative legal proceedings was not given sufficient attention by present-day scientists except for those who studied it only indirectly, namely, V. B. Averyanov, V. M. Bevenko, I. P. Golosnichenko, R. A. Kalyuzhnyy, V. K. Kolpakov, O. V. Kuzmenko, V. G. Perepelyuk, M. A. Rozhkova, O. P. Ryabchenko, A. O. Selivanov, M. I. Tsurkan, etc.

The present research aims at complex study of juridical-factual grounds to open proceedings on administrative case. To reach the goals of this study, we must prove that the proceeding on administrative case is opened on the grounds of the juridical fact, namely, a statement of claim with reference to juridical facts.

In theory and practice of administrative legal proceedings they outline the elements of a claim to be the cause, the subject-matter and the scope of demands. The causes for the claim are the circumstances and the rules of law allowing the claimant to substantiate his demands. The completeness of the statement of claim depends upon statement of

facts that the claimant substantiates his demands with, as well as indication of rules of law and juridical facts whose availability or absence are regarded by law to be the grounds for appearance, change or termination of legal relations. The claim's cause assists to ascertainment of disputable legal relations. The subject-matter of the claim represents claimant's certain substantive demands to the respondent, that is, the matter to which the administrative claim is directed to and connected with [1, p. 229].

We can not but emphasize that administrative claim's subject-matter and its cause are of substantial procedural importance, since according to Para 5 Sec 3 Art 108, Code of Administrative Court Procedure, the statement of claim is given back to the claimant if this or that administrative court already hears the dispute between the same parties on the same subject-matter within the same cause [2].

The scope of demands represents the form (manner) of claimant's defense stated in his claim, that is, the matter requested from the court. The scope of demands found its legislative provision in Sec 3 Art 105, Code of Administrative Court Procedure, Ukraine.

A. V. Brechko notes that the scope of demands, i.e., the claimant's stated form of defense in the court is the third element of administrative claim. It is said scope of demands that claims are classified by into types. As is evident from Art 7, 11, Code of Administrative Court Procedure, Ukraine, court proceedings on administrative cases are initiated through reference to the court for protection of rights, freedoms and interests in the manner of action proceeding. The same articles define principles of justice effectuation in administrative courts. It is the principle of dispositivity that allows interested parties for free exercise of their substantive and procedural rights, and management of the same execut-

ing procedural actions directed to initiation of the case, progress of its procedure and case termination in administrative court, as well as for the use of other procedural means aimed to defend subjective rights and interests protected by law. Thus, the subjects independently regulate their relations, entering into them at their own discretion, admitting them, exercising their rights or refraining from such exercise. The same manner is provided by Sec 2 Art 11, Code of Administrative Court Procedure, Ukraine: the court considers administrative cases solely after the statement of claim is introduced and may not go outside the bounds of the particulars of claim. However, the court can go beyond the stated claim provided that this is necessary for full protection of rights, freedoms and interests of the parties that request such protection. For instance, if the claimant requests administrative court to rule the provision of the service's statutory instrument illegal, the court has a right to establish that violation of the claimant's subjective right was conditioned not only by that instrument but by a set of some others. At the same time, the court has no right to recognize said provision or instrument illegal if they do not violate claimant's subjective right. That is, to fully protect claimant's rights, the court should go beyond the stated claim. Appropriate protection of rights, freedoms and interests in the sphere of public relations requires recognition of such legal arrangements that would provide for full realization of rights of physical persons and legal entities upon introduction of their claims, whereas the court would become a guarantor in solution of their disputes [3].

Theory and practice of administrative legal proceedings discern the claim and statement of claim. The statement of claim is deemed to be an exterior form of claim's expression. As a form of claim, one of the functions of the statement of claim is to inform the court and the proceeding participants of the claimant's demands.

The claim's difference from the statement of claim is evident from such specific concepts of administrative legal proceedings as «abandonment of a claim», «acceptance of claim», «security for claim», and «to leave statement of claim without action», «return of statement of claim», etc.

Thus, according to Sec 1 Art 112, Code of Administrative Court Procedure, Ukraine, the claimant may waive administrative claim, fully or partially, while the respondent may admit the same, fully or partially.

However, according to Art 108, Code of Administrative Court Procedure, Ukraine, it is not a claim but a statement of claim that is left without action due to non-compliance with corresponding requirements.

Statement of claim traditionally consists of 4 parts, namely, introduction, description, statement of reasons and petition.

Introductory part begins in the right upper corner where the name of the administrative court to where the statement of claim was submitted; the claimant's (full) name, its (his/her) regular mailing address, regular or other line number, e-mailing address if available; the respondent's (full) name, (his/her) functionary's or officer's position and situation, office regular address, regular or other line number, e-mailing address if known.

A statement of claim is a primary instrument and a juridical fact that allows the court to open legal proceeding and, by way of fair, independent and timely consideration of administrative cases, help in further protection of rights, freedoms and interests of physical persons, and rights and interests of legal entities in the sphere of public relations if said rights, freedoms and interests are violated by public authorities, local authority bodies, their officials, executive officers, etc in the process of execution of their legal managerial functions, inclusive of delegated powers

Descriptive part of the document begins with its name, e.g., «Statement of Claim for Reversal of a Decision of the Subject of Powers of Authority».

Descriptive part includes such claim's element as cause of action, that is: a) facts and circumstances of public-law dispute and juridical facts whose availability or absence are associates by law with creation, change or termination of relationship; b) norms of substantive law that confirm credentials and legal status of dispute participants.

Justifying part serves for the purpose of claimant's substantiation of his legal opinion and demands. The claimant here makes references to specific facts and circumstances to the case, juridical facts and specific

norms of substantive law violated, in claimant's judgment, by the respondent.

Petitionary part of the statement reproduces the scope of demands and includes the claimant's request that the administrative court chose due manner of judicial protection of his rights, freedoms and interests.

The process of accumulation of the set of facts is a discussable question in present-day literature. It is a popular idea that said accumulation is of juridical nature, that is, the appearance of one element raises juridical possibility for further elements, etc, until the whole elements of the set are aggregated. In this case, the occurrence of juridical fact gives raise to occurrence of the next juridical fact, and all elements of the set of facts are recognized to be juridical facts.

Similar situation is observed upon the claim's submission to administrative court. Such juridical fact occurred, relationship raises between the claimant and the court. However, the occurrence of such relationship (juridical fact) is insufficient for the raise of relationship between the claimant and the respondent. In this case, a set of facts of two juridical facts is required, i.e., submission of the statement of claim, and the court's decision to open proceedings on the case.

The right of access to the courts is an integral attribute of independent sovereign and democratic state of Ukraine. Observance of law provisions with regard to the form and the content of the statement of claim is a guarantee of qualitative, operative and just administrative court's solution of the case.

Administrative claim is submitted in writing, personally by the claimant or his representative. Statement of claim can be also submitted to administrative court via regular mail, or special form for statements of claim available in the court can be filled.

Art 106, Code of Administrative Court Procedure, Ukraine, requires that the statements of claim included as follows [4, p. 177]:

1) Name of administrative court to where statement of claim is submitted.

We are of the opinion that two President's of Ukraine Decrees should be followed to define the court's correct name: The Net of Courts and Judges' Quantitative Representation in Local Courts of 20 August 2001 [5], and Creation of Local and Appeal Administrative Courts, Approval of their Net and Judges' Quantitative Representation of 16 November 2004 [6].

2) Name (full name) of the claimant, its (his/her) regular mailing address, regular or other line number, e-mailing address if available.

According to legal requirements, statement of claim should include full name of claimant-physical person, or the name of claimant-legal entity or body, mailing address, telephone and fax numbers, e-mailing

address if available so that the court could precisely define jurisdiction over the subject matter, correspond with the claimant as provided by procedural law, while means of communications and e-mail may be necessary for urgent calls or notifications.

Descriptive part includes such claim's element as cause of action, that is:

a) facts and circumstances of public-law dispute and juridical facts whose availability or absence are associates by law with creation, change or termination of relationship;

b) norms of substantive law that confirm credentials and legal status of dispute participants

3) Name (full name) of the respondent, position and situation of functionary, office regular address, regular or other line number, e-mailing address if known.

According to legal requirements, statement of claim should include full name of respondent-physical person, or the name of respondent-legal entity or body, mailing address, telephone and fax numbers, e-mailing address if known so that the court could precisely define jurisdiction over the subject matter, correspond with the respondent as provided by procedural law, while means of communications and e-mail may be necessary for urgent calls or notifications.

Note that the subject of powers authority is subpoenaed to its/his/her e-mail or fax addresses available with the Uniform Data Base of Electronic Addresses and Faxes of Subjects of Powers Authorities. Said subject, by e-mail or fax, immediately confirms of the receipt of subpoena text. The text of confirmation is printed out while the telephone call is registered by the clerk and attached to the case by the secretary. The confirmation repre-

sents sufficient proof of said subject's due notification on the date, time and place of court hearing. Should such confirmation be unavailable within two working days from notification, the secretary to the case issues certificate of non-confirmation and attaches it to the case to serve as sufficient proof of said subject's due notification on the date, time and place of court hearing.

Should the case be heard where the subject of powers authority has its office, the court, at the same time informs said subject on the materials available with the court that are subject to delivery to said subject as a party to the case, and on the way said materials be received solely in the court.

The same order may be applied to the participant to the case regardless of its/his belonging/non-belonging to subjects of powers authority in case that it/he indicated its/his e-mail (fax, telephone number) and did not object against addresses' use for receiving texts of court judgments or other documents.

4) Particulars of claim as provided by Sec 4 and 5, Art 105, Code of Administrative Court Procedure, Ukraine, and the circumstances that the claimant substantiates his demands with; in case that there are several respondents – particulars of his demands to each of them.

The particulars of claim may include demands as follows: cancellation or ruling illegal of the respondent's-subject's of powers authority decision, fully, or of the part of its provisions; making the respondent-subject of powers authority be obliged to take certain decisions or actions; making the respondent-subject of powers authority be obliged to abstain from certain actions; exact money amounts for the losses inflicted by respondent's unlawful decision, action or inaction; execution of stopped or unperformed action; ascertainment of availability or absence of the respondent's competence (powers); forced alienation of land area or other immovable property featured by said area proceeding from the motifs of social necessity. Administrative claim lodged by the subject of powers authority may include other demands in cases provided for by law.

According to M. Smokovych, in disputes of administrative jurisdiction where the subject of powers authority is a claimant, the respondent's (physical person's, legal entity's) right is not yet violated, and since said subject of authority seeks to realize his function (powers) through the court, the latter is obliged to examine lawfulness of powers' realization in its sitting. In case that the court finds said subject's activity unlawful, it must not permit him realize his powers by way of dismissal. Regardless of the parties to the case and irrespective of whether the subject of powers authority is a claimant or a respondent to the case, each dispute of administrative jurisdiction should

base on public relations. The subject's of powers authority right of addressing the court can be formalized in any law, inclusive of substantive law which regulates private relations; in the above case, said subject's right is formalized in the Civil Code of Ukraine [7, p. 55, 58].

Administrative claim is submitted in writing, personally by the claimant or his representative. Statement of claim can be also submitted to administrative court via regular mail, or special form for statements of claim available in the court can be filled

The claimant must describe in his statement the circumstances that led to violation of his rights, freedoms and interests, and refer to proofs known to him and those which the court may use to pronounce a lawful judgment.

We believe that the claimant should refer to juridical facts that were the cause for appearance of disputable relationship, and indicate proofs that would confirm specific juridical facts.

5) In case of necessity – a motion to court fees relief; legal advise payment relief; provision of legal aid if any other bodies refused to provide such aid; forensic examination; call evidence; compel witness attendance, etc.

The Code of Administrative Court Procedure, Ukraine, introduces a provision giving each party to the case the right to file petitions (Para 3 Sec 3 Art 49, Code of Administrative Court Procedure, Ukraine) which, in certain circumstances, can also be juridical facts.

As regards motion to court fees relief, the Court Fees Act, Ukraine, of 8 July 2011 represents a basic legislative instrument that provides for such possible relief [8].

The Free Legal Aid and Advice Act [9], Ukraine, adopted on 2 June 2011, determines basic provisions for free legal aid and advice and should be considered when corresponding petition is entered.

As to calling witnesses, it should be recalled that the witness is called to the court if it is initiated by the court or the participants to the case. This rule is substantiated by the principle of the official establishment of the circumstances to administrative case. Motions to call witnesses, the person-participant to the case should indicate witness's name, place of residence or location, position and situation, and the circumstances said witness can give explanations to (Sec 4 Art 65, Code of Administrative Court Procedure, Ukraine).

To establish circumstances pertaining to the case and requiring special knowledge in the sphere of arts, crafts, science, engineering, technologies, mechanisms, etc, the court may call for expert evidence (Sec 1 Art 81, Code of Administrative Court Procedure, Ukraine).

If a person participating in the case can not present proofs individually, he/she should present reasons for such impossibility and explain where the proofs are or may lie. The court assists in realization of this obligation and orders the disclosure of evidence [10, p. 127].

6) List of documents and other materials enclosed.

To confirm circumstances stated claims ground on, the claimant presents proofs, or, if he can not do so, indicates proofs he can not present personally and informs the court on the causes for such impossibility.

Statement of claim is added by its copies and the copies of all documents that supplement the record, in quantity that corresponds to the quantity of respondents and third persons, unless when the claimant to administrative case represents the subject of powers authority. Introducing administrative claim, the subject of powers authority proves that the copies of his statement of claim and attached documents were delivered to the respondent and all third persons by registered mail by way of producing a delivery notification. The statement of claim should be also added by court fees payment receipt, except for cases when said fees are not applicable.

The statement of claim is signed personally by the claimant or his representative with indication of the date of signing. Should it be signed by the representative, the latter's name, mailing address, telephone and fax numbers, e-mailing address if available should be indicated. Simultaneously, the Power of Authority should be added, or other documents that confirms

representative's credentials.

Thus, the statement of claim represents a primary instrument-judicial fact that allows the court for opening proceeding on the case and therefore fulfilling tasks of administrative legal proceedings of Ukraine. After the statement of claim is submitted to the court, relationship arises between the claimant and said court. However, the occurrence of relationship between the claimant and the respondent requires availability of the set of two juridical facts, namely, a statement of claim itself, and the court's decision to open proceeding on the case.

References:

1. Гордєєв В. В. Позовна заява як юридичний факт в адміністративному судочинстві України / В. В. Гордєєв // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 57. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. – С. 224-231.
2. Кодекс адміністративного судочинства України // Відомості Верховної Ради України, 2005. – № 35. – С. 446.
3. Бречко А. В. Адміністративний позов як форма захисту прав, свобод та інтересів у сфері публічно-правових відносин [Електронний ресурс] / А. В. Бречко // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 2 (36). – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>
4. Гордєєв В. В. Дефекти юридичних фактів та інших елементів фактичного складу в адміністративному судочинстві України / В. В. Гордєєв // Адміністративне право і процес. – № 1(7). – 2014. – С. 175-184.
5. Про Мережу та кількісний склад суддів місцевих судів: Указ Президента України від 20 серпня 2001 року // Офіційний вісник України від 07.09.2001, – № 34. – С. 35.
6. Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів: Указ Президента України від 16 листопада 2004 року // Урядовий кур'єр від 24.11.2004. – № 224.
7. Смокович М. Суб'єкт владних повноважень як позивач в адміністративному судочинстві / М. Смокович // Вісник Вищого адміністративного суду України – 2010. – №2. – С. 52-64.
8. Про судовий збір: Закон України від 8 липня 2011 року // Голос України від 03.08.2011р. – № 142.
9. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року // Голос України від 08.07.2011. – № 122.
10. Гордєєв В. В. Детермінація юридичних фактів у адміністративному судочинстві України : монографія // Гордєєв В. В. – Х.: Харків юридичний, 2013. – 252 с.

(початок на стор. 1)

Лук'яненко Левко Григорович – український громадський, політичний діяч, дисидент часів СРСР, народний депутат України, академік Академії наук вищої школи України (АНВШУ, 2001 рік), почесний доктор права Альбертського університету (1993 рік, Канада), Герой України, письменник, автор Акта про Незалежність України;

Рябченко Олена Петрівна – доктор юридичних наук, професор, очолює кафедру управління, адміністративного права і процесу та адміністративної діяльності Національного універ-

ситету державної податкової служби України, член науково-консультативної ради при Вищому господарському суді України;

Тимченко Іван Артемович – український правознавець, кандидат юридичних наук, дійсний член Академії правових наук України, заслужений юрист України, суддя Конституційного Суду України (у відставці), член Конституційної Асамблеї України;

Тихий Володимир Павлович – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, суддя Конституційного Суду

України (у відставці), член Конституційної Асамблеї України (з травня 2012 року), віце-президент – керівник Київського регіонального центру Національної академії правових наук України;

Черниш Вадим Олегович – український державний та громадський діяч, адвокат, керівник неурядової організації «Центр з вивчення проблем безпеки та протидії відмиванню коштів», член організації Association of Certified Anti-money Laundering Specialists (ACAMS), США. Заступник, голова Кіровоградської обласної державної адміністрації (2005-2007 роки). Член Ради національної безпеки і оборони України (травень–жовтень 2007 року);

Щетинін Сергій Михайлович – громадський діяч, правозахисник, активний учасник Податкового майдану та Євромайдану.

Головою громадської науково-консультативної ради при ВККСУ обрано Кононенка Віктора Івановича, а його заступником – Рябченко Олену Петрівну.

Завданням Ради є аналіз стану справ та причин виникнення проблем у процесі реалізації Комісією своїх повноважень. Рада вивчатиме практику застосування Комісією норм чинного законодавства України та надаватиме пропозиції з метою забезпечення їх однакового застосування. Збиратиме, узагальнюватиме та надаватиме Комісії інформацію про пропозиції громадських організацій щодо вирішення питань, які мають важливе значення у сфері її діяльності.

*Володимир Кузьменко,
головний спеціаліст відділу
літературного редагування та
видавничої діяльності
секретаріату ВККСУ*

ВІСНИК

Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

Передплатний індекс: 89521